

R. P. Thomæ Tamburini È Societate Jesu Opera Omnia

Tamburini, Tommaso

Lugduni, 1689

Liber IV. De tertio Decalogi Præcepto. Memento ut diem Sabbati
Sanctifices.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-78172](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-78172)

LIBER QVARTVS.

DE SECUNDO DECALOGI PRÆCEPTO.

Sabbata Sanctifices.

ER Sandificationem, seu observationem Sabbati præcipitur observatio Festorum, quæ nunc propria sunt populi Christiani. Ejusmodi autem observatio consistit ex Cajetano in *summa*, v. *Festorum violatio*, in tribus, in missæ auditione In abstinentia ab operibus servilibus: In abstinentia quorundam operum forensium. Addo, & quartum, In observatione jejuniorum, quæ instituta sunt certo diebus in honorem Christi, & Sanctorum.

Primum ex his est Præceptum positivum: Secundum, & Tertium negativum; Quartum, alijs positivum, ut Bonac. *tom. 2. vlt. de præ. Eccl. q. 2. p. 3. 7. alij* probabilius negativum esse contendunt, ut Sylvester v. *Jejunium*, n. 22. Ioan. Sanch. *in sel. disp. 5. 4. n. 42.* Præmitram aliquid de festo in universum: tum de his quatuor correspondentia capita digeram, favente Deo.

CAPUT PRIMUM.

De Festo in genere.

§. I. Quis instituere dies festivos possit.

1. **P**res indigere festivos pro universa Ecclesia in honorem Domini, & Sanctorum, *cap. conquestus*, de *fer. c. 1. de consecr. dist. 3.* (utique Canonizatorum domtaxat, ex Sylv. *max. cit.* vel certe etiam Beatificationum, sic Suarez *tom. 2. de Rel. lib. 2. cap. 11. num. 4. & 5.* esto oppositum doceat Diana *p. 3. tract. 5. res. 9.*) pertinet ad Pontificem Summum: Pro Diocesi, vel oppido ad Episcopum modo *max.* explicando. Eandem vim habet legitima consuetudo, siue universalis pro tota Ecclesia, siue peculiaris pro Diocesi, vel oppido. Legitima; inquam, quia ex se consuetudo sola, orta dumtaxat ex populi observatione, ejusmodi vim non habet, nisi quando saltem tacite prælati consensum includeret. Ratio est, quia id pertinet ad jurisdictionem spirituales, quam nullam habet populus, sed solum Prælati, quibus eam Christus Dominus communicavit. Quod non ita se habet in jurisdictione temporalis; hanc enim primitus residere in populo ab ipso tamen Principibus sæcularibus ad meliorem suæ gubernationem communicatam esse, docent communiter Authores &c.

2. Si quando autem Princeps mandet observari aliqua festa, ut ob insignem victoriam, coronationem Regis, imò etiam ob reverentiam alicujus Sancti de Rep. benemeriti, (quæ non accedente Prælati jussione, festa sæcularia, non verò Sacra appellari rectè possunt) non erit obligatio in conscientia ex virtute Religionis audiendi Missam, abstinendi à servilis: lege Abbatis *cap. quantum*, de *Feris*, Sylv. v. *Domin. q. circa initium*, S. Ant. 2. *p. rit. 9. cap. 7. §. 1.* solum enim tunc externa festivitas, & abstinentia à negotiis prohibetur. Interim tamen non nego contra legem peccari posse, & contra Principis obedientiam; sed hoc ad mortale, vix, aut ne vix quidem de facto pertingere, alibi à nobis est disputatum.

3. Episcopus verò Episcopalemque jurisdictionem habens indicare potest dies festos, quos voluerit. Ita Suarez *1. 2. de Rel. tr. 2. lib. 2. cap. 12.* Castro Pal. *1. 3. d. 2. p. 1. num. 5.* alique, ab omnibus etiam Regularibus observandos, ex Pell. *tract. 5. c. 4. n. 9.* notante *num. 14.* Regul. non

obligari ad festa sola consuetudine introducta, sed accedente consensu Cleri, hoc est, majoris partis Capituli, & consensu Populi: ex *cap. cum Clericis*, de *verb. signif.*, & *conquestus*, de *Feris*: vide Dianam *p. 4. tr. 4. res. 178.* sic etiam intelligit Castro, Pal. *tom. 2. ubi de Gabellis*, quoad Ecclesiasticos; & de Lugo *tom. 2. de Inst.* ubi de iisdem gabellis.

Monet Tamen Vb. VII. in Bulla edita anno 1642. (sed non jubet, nec potestatem tollit ut parce, ne fideles aggraventur, hanc potestatem Episcopi exerceant: puto insuper in rigore Episcopum siue positivo consensu populi, quem satis est non contradicere, id etiam licet (cum consensu tamen dicti Cleri) posse consuetudinem nimirum sic legitime introducta.

§. II. Quid sint dies festi, & à qua hora incipiant, & finiantur?

1. **P**raeter omnes dies Dominicos, festosque dies quoddam Sanctissimæ Deiparæ, ac Sanctis dedicatos, omnes satis cognitos, illi ex universalis regula inter dies festivos sunt connumerandi, quos constitutio Synodalis præcepit, & non abrogavit consuetudo, quolique easdem consuetudines legitime introduxit: Ita Cajet. *in signina*, v. *Festorum violatio*, q. 2. Navar. *cap. 12. num. 5.* pro quibusdam festis dubiis Regula hæc esto: Esse observandos eos; quo magna pars populi observat. Si multi festum non violant, violant multi, verum Prælati silent habendum est eos festos esse ex libera populi pietate, atque adeo non obligare.

2. Quoad inceptionis horam, licet olim ea fuerit à Vesperis ad Vesperas, *cap. 1. de Feris*, Navar. *l. c.* jam nunc (nisi alicubi legitima sit diversa consuetudo) à media nocte ad median noctem dies festus incipit, & absolvetur. Ita Abbe. *2. de Feris*, n. 2. Sylv. v. *Dominico*, n. 4.

CAPUT II.

§. I. De obligatione Sacrum audiendi.

1. **T**ene omnes baptizatos adultos ad missam (& quidem unam etiam in natali Domini) die festivo audiendam, idque sub mortali, (quia res est gravis etiam semel omittere, ex Suarez *tom. 3. in 3. part. d. 88. sect. 2.*) jam omnium fidelium sensus edocuit: Non autem tenentur non baptizati, quamvis cathæcumeni sunt, nec usum rationis non habentes, quales sunt parvuli &

dinalium, quam refert de Lugo *ibid.* n. 3. An, & in quibus Oratoriis; diximus *opusculo nostro* 3. de *Sacram. Missæ*, lib. 3. c. 4. §. 4.

Quo firm?

8. Quotid. ut audiat Sacrum genibus, v. g. flexis
vel stando, vel alio modo, non est necessitate præcepti
caveatur irreverentia, vel scandalum.

A quo?

9. Quinto : à quocunque Sacerdote Catholico celebrantem Missam audite potes, modo si non sit nominatim excommunicatus, vel punitus Clerici percussor quare, si nullus præsto est Sacerdos die festo, qui rem sacram facere, velis, nisi si excommunicatus: omittendum tibi potius erit sacrificium illo die, quam cum illo, Sacrum audiendo communicare. Ratio est, quia fortius iudicatur in Ecclesia præceptum vitandi ejusmodi excommunicatum non toleratum, quam audiendi Missam. Ab excommunicato autem tolerato potes : quia tametsi antea id non licuerit, tamen Concilium Constantiense ad sedandas conscientias, restrinxit prohibitionem, ut scilicet solum obligemur non communicare, siue in humanis, siue in divinis cum non toleratis. Ab hæretico nondum nominatim denunciato, cum, donec accedat denuntiatio, sit toleratus, possit ex hoc capite audiri Sacrum: sed obstat in hæretico cognitio scandalum, ne scilicet videatis, ipsi vel favere, vel ipsius hæresis particeps esse.

Dua Media Miffa.

10. Sexto : qui mediam Missam, v. g. post consecrationem usque ad finem audit ab uno Sacerdote, audiendo postea eadem die, ab alio aliam mediam, hoc est, ab initio usque ad consecrationem, præcepto satisfacere, saltem propter auctoritatem extrinsecam multorum, i. afferentium, probabile est : Ita Sà, Nau, Sot, Henr. apud Dian. p. 2. r. 3. *misel. ref.* 18. Major, Agid. Medina apud Fag. 2. *Ecol. præc. lib. ac. c. 6. n. 1. 1.* Boni. 1. d. 4. de *Sacr. Missæ*, q. ult. p. 1. 1. 7. 1. Hort. d. 5. de *Sacr. Miss. diff.* 4. sed in rigore veram autumo contrariam sententiam, quia ex illis duabus partibus nequaquam conflatur unum sacrificium, cui interesse jubet Ecclesia. Adde & absurdum, quod ex priore opinione consequitur, nam sic posset quis simul ab uno Sacerdote dimidiam Missam audire, & ab alio celebrante, eadem hora, in vicino altari, aliam dimidiam, & hoc pacto satisfacere : Cum ad utrumque Sacerdotem præsentia moralis haberi possit ; quod certe quidquid sentiant aliqui Suarez de *Euch. disp.* 88. *sect.* 2. merito reputat absurdum, quia sic posset à tribus, vel à quatuor Sacerdotibus simul in vicinis altaribus Missas celebrantibus varias partes Missæ audire, & satisfacere & in officio divino à sex recitantibus sex diversas lectiones simul audire, & satisfacere, cum præsentia moralis ad omnes jam habeatur.

Præsentia.

II. Septimò; requiritur ad audiendam Missam præ-
sencia moralis, humana, unde non satis est, si ceperis
vigilans interesse, & deinde obdormias. Ita Sanchez
2. tom. *const. lib. 7. cap. 2. dub. 33.* imò neque si raptum, aut
extasim patiaris; cum tunc præsentia moralis per som-
num, vel raptum interrumpatur. Ita Fagundus *l. c. lib. 2. c. 7.*
num. 3. Gaspard. Hurrad. *l. disp. 5. diff. 1.* Non autem est
necesse audire, vel videre, nam cæcus, & surdus satis
præceptum adimplent.

12. Hinc infero primò, satis esse ejusmodi assistentiam exhiberi humano modo, vel audiendo, vel videndo celebrantem, vel saltem ita sociando alios videntes, audientes, (quamvis sit quis extra Ecclesiam omnes præsentem non capientem) ut ex signis, & gestis Missam colligere possit, & ut ad multitudinem assistentium censcatur moraliter pertinere: id, quod certè

P 3. semper

P 3

173

dinalium, quam refert de Lugo *ibid.* n. 3. An, & in quibus Oratoriis; diximus *opusculo nostro* 3. de *Sacram. Missæ*, lib. 3. c. 4. §. 4.

Quo firm?

8. Quotid. ut audiat Sacrum genibus, v. g. flexis
vel stando, vel alio modo, non est necessitate præcepti
caveatur irreverentia, vel scandalum.

A quo?

9. Quinto : à quocunque Sacerdote Catholico celebrantem Missam audite potes, modo si non sit nominatim excommunicatus, vel punitus Clerici percussor quare, si nullus præsto est Sacerdos die festo, qui rem sacram facere, velis, nisi si excommunicatus: omittendum tibi potius erit sacrificium illo die, quam cum illo, Sacrum audiendo communicare. Ratio est, quia fortius iudicatur in Ecclesia præceptum vitandi ejusmodi excommunicatum non toleratum, quam audiendi Missam. Ab excommunicato autem tolerato potes : quia tametsi antea id non licuerit, tamen Concilium Constantiense ad sedandas conscientias, restrinxit prohibitionem, ut scilicet solum obligemur non communicare, siue in humanis, siue in divinis cum non toleratis. Ab hæretico nondum nominatim denunciato, cum, donec accedat denuntiatio, sit toleratus, possit ex hoc capite audiri Sacrum: sed obstat in hæretico cognitio scandalum, ne scilicet videatis, ipsi vel favere, vel ipsius hæresis particeps esse.

Dua Media Miffa.

10. Sexto : qui mediam Missam, v. g. post consecrationem usque ad finem audit ab uno Sacerdote, audiendo postea eadem die, ab alio aliam mediam, hoc est, ab initio usque ad consecrationem, præcepto satisfacere, saltem propter auctoritatem extrinsecam multorum, i. afferentium, probabile est : Ita Sà, Nau, Sot, Henr. apud Dian. p. 2. r. 3. *misel. ref.* 18. Major, Agid. Medina apud Fag. 2. *Eccl. præc. lib. ac. 6. n. 1. 1.* Boni. 1. d. 4. de *Sacr. Missæ, q. ult. p. 1. n. 1, 3.* Hurt. d. 5. de *Sacr. Miss. diff.* 4. sed in rigore veram autumo contrariam sententiam, quia ex illis duabus partibus nequaquam constituitur unum sacrificium, cui interesse jubet Ecclesia. Adde & absurdum, quod ex priore opinione consequitur, nam sic posset quis simul ab uno Sacerdote dimidiam Missam audire, & ab alio celebrante, eadem hora, in vicino altari, aliam dimidiam, & hoc pacto satisfacere : Cum ad utrumque Sacerdotem præsentia moralis haberi possit ; quod certe quidquid sentiant aliqui Suarez de *Euch. disp.* 88. *sect.* 2. merito reputat absurdum, quia sic posset à tribus, vel à quatuor Sacerdotibus simul in vicinis altaribus Missas celebrantibus varias partes Missæ audire, & satisfacere & in officio divino à sex recitantibus sex diversas lectiones simul audire, & satisfacere, cum præsentia moralis ad omnes jam habeatur.

Præsentia.

II. Septimò; requiritur ad audiendam Missam præ-
sencia moralis, humana, unde non satis est, si ceperis
vigilans interesse, & deinde obdormias. Ita Sanchez
2. tom. *const. lib. 7. cap. 2. dub. 33.* imò neque si raptum, aut
extasim patiaris; cum tunc præsentia moralis per som-
num, vel raptum interrumpatur. Ita Fagundus *l. c. lib. 2. c. 7.*
num. 3. Gaspard. Hurrad. *l. disp. 5. diff. 1.* Non autem est
necesse audire, & vel videre, nam cæcus, & surdus satis
præceptum adimplent.

12. Hinc infero primò, satis esse ejusmodi assistentiam exhiberi humano modo, vel audiendo, vel videndo celebrantem, vel saltem ita sociando alios videntes, audientes, (quamvis sit quis extra Ecclesiam omnes præsentem non capientem) ut ex signis, & gestis Missæ aliquid colligere possit, & ut ad multitudinem assistentium censetur moraliter pertinere: id, quod certè

P 3. semper

P 3

semper contingit in sacello parvo etiam post columnam ejusdem parvi sacelli, etiam in Choro post altare pro Religiosis, vel Clericis ibi cantantibus. At in templo magno, ut, v. g. S. Petri Romæ, non satisfacere, si tu esses in Capella & in altera fieret sacrum: multo minus si propè columnam ab Altari distantes, vel parietem Capellam dividentes; quia tunc tanta distantia, vel divisio inter, & celebrantem nullis aliis intermediis tollit præsentiam moralem: nam propter contrariam rationem, satisfacere, si adesset magna hominum multitudo; tu verò esses ex postremis in eadem magna Ecclesia, quia scilicet tunc moraliter faceres unam cum ea multitudinem præsentiam.

13. Ex hac doctrina olim resolvi, num Moniales loco post Altare, quem in suis claustris habent, qui locus non videtur pertinere ad Ecclesiam, cum sit solum ad commoditatem ipsarum, ut inibi aliquibus diebus Officium cantent, num, inquam, à tali loco illæ possint visitare Altare, & indulgentiam illud visitantibus concessam lucrari: an potius obligentur illud visitare à Choro, qui est in ipsa Ecclesia ad Altaris prospectum directè situs? Dixi, cum inde horis Canonicis satisfaciant, indeque Missam etiam audire soleant, ut ipse à me interrogatæ falsæ sunt, & quidem ritè propter rationem num. præcedente dictam; nullam posse esse dubitationem quoad indulgentias, utrobique enim eadem præsentia moralis in Ecclesia requiritur, & sufficit.

14. Infero secundò, fenestra tuæ domus, si sit parva distantia ad altare Ecclesiæ, posse te satisfacere præcepto inde audiendo Sacrum etiam si sit intermedia via publica. Ita de Lugo de Euchar. disp. 22. sect. 2. num. 21. quia sic verè præstans es moraliter Sacro: secus erit in magna arbitrio prudentis distantia, propter oppositam rationem.

4. Infero tertio, non esse moraliter Missæ præsentiam cum, qui sacramentaliter conficitur, dum Missa celebratur. Ita Suar. de Sacram. disp. 88. sect. 6. v. Septimum caput; Azor. 1. p. lib. 7. c. 7. q. 8. quia non satis est pietas actionis, si hæc distrahat, seu excludat moralem assistentiam; distrahit autem in casu nostro, quia actio externa Confessionis impedit ipsum externum cultum attendendi ad Missam.

16. Infero quarto, satisfacere præcepto de audientia Missæ cum, qui dum eam audit, recitat Psalmos, vel alias Orationes, etiam illas, quas ex obligatione recitare tenetur: Ita Suar. l.c. Azor. l.c. cap. 5. q. 3. alique communiter, quia talis attentio ad res divinas moralem præsentiam nequaquam tollit.

Imò, dum Sacerdos secretè orat, Orationes aliquas à fidelibus recitari, bonum consilium est; si quidem mentis evagatio; hæc ratio, melius evitabitur: quomodo autem duabus obligationibus possit uno opere aliquando satisfieri; vide latè apud Sanchez lib. 1. in Dec. cap. 14. num. 5.

Intentio.

17. Octavò, requiritur intentio volendi audire. Quare non satis est, esse in Ecclesiâ ad expectandum, v. g. amicum, nisi intendas etiam Sacro interesse. Pari modo, etiam si Missæ quis intersit ad videndam mulierem, vel ad aucupandâ vanam gloriam, licet aliunde peccet, satisfaciens nihilominus, si interim Sacrificio vacet; modò hæc non impediunt, ut certè ex se sola non impediunt, præsentiam humanam ad Missam. Ita Sanchez. ibid. n. 1.

18. Si quis Missæ assistat intentionem habens non satisfaciendi præcepto, adhuc satisfacit (esto, peccet ex malo affectu, si die festivo non habeat animum implendi præceptum.) Ita Sanchez ibid. cap. 13. n. 8. Suar. tom. 2. de Rel. lib. 4. c. 26. num. 8. quidquid Marchinus de ordine, tract. 3. p. 3. cap. 17. n. 10. cum Azor. aliisque ibid. citat. quia ponit jam rem præceptam; præcipitur enim, ut audiat Sacrum, non verò ut cum ista, vel illa intentione audiat. A peccato autem satis abundè desistit, si intra debitum tempus, v. g. ante meridiem, voluntatem illam retractet, velique per auditam jam Missam obli-

gationi satisfacere. Hinc etiam fit, ut ignorans hodie esse diem festum, si audiat Missam non obligetur aliam audire post scientiam festi; jam enim præcepto satisfecit.

Attentio.

19. Nonò, desideratur attentio, estque communis quæstio, cum attentione ad Divinum Officium. Necessariam esse attentionem internam, hoc est, internam applicationem mentis ad Missam, vel Officium, sive ad verba, sive ad verborum sensum, hinc ad Deum, docent communiter Vasquez Sanchez; Suarez, innumerique alij citati à Diana p. 3. de Hor. Canon. resol. 2. vide etiam p. 3. tract. 4. resol. 10. ubi de Missa, Oppositum id est, solam externam satis esse, ad evitandum mortale, docuerunt antiquiores multi, Sylvester, Durandus, Medina, S. Antonius, alique, quos refert Diana, ex recentioribus Coninch, Galpar, Hurtadus; Diana; & probabile vocat Lessius, Henriquez, Victorellus, Layman; novissimè denique Io. de Lugo de Euchar. disp. 22. sect. 2. n. 27. prædictos citans, optimis rationibus id confirmat: unde & ego, sicut in opus. 5. de Sacram. Missæ, lib. 2. cap. 3. ita hic, idem probabile iudico.

20. Hæc autem externa attentio consistit in negatione distractionis externæ, id est, in negatione ejus negotij, vel occupationis externæ, quæ ex se distractiva sit mentis ab auditione Missæ; quale esset, v. g. velle historiam legere, confabulari, ludere, depingere, scribere, & similia.

21. Ratio potissima hujus probabilis sententiæ est: quia falsum assumunt adversarij, dum contendunt actua-lem internam attentionem esse de substantia Orationis, unde, cum Ecclesia præcipiat Orationem, necesse esse præcipere etiam dictam attentionem: falsum, inquam, id est, quia omnes fateri oportet, absque ea posse consistere Orationem.

Patet id in forma Extremæ Unionis, quæ est substantialiter Oratio: & tamen, si Sacerdos, sive voluntariè, sive involuntariè distrahat, adhuc conficit Sacramentum; signum est igitur, substantiam orationis non dependere in suo esse ab actuali attentione. Patet iterum, quia orare est loqui cum alio: at certè ego tecum loqui possum, licet non attendam; ut esset, si ex scripto, vel verbis memoriæ traditis, tecum agerem, imò & cum Rege; vel Principe interim aliquid aliud cogitando. Patet denique eo, qui ex scripto, vel sine interna mentis attentione loqueretur cum excommunicato vitando, vel professione in Religione emittere: nam & ille in excommunicationem incidere, & hic veram emittere professionem, si respondisset ille loqui, & hic emittere: alij enim est intentio externa, quæ omnino est necessaria; de qua locuti sumus num. præcedenti, & sufficere virtuale diximus, in opus. 3. de Sacram. Missæ, lib. 2. cap. 1. §. 2. aliud attentio interna, quam non esse sub mortali (esto sub veniali, sup. lib. 2. cum de orat. &c.) necessariam, hic affirmamus. Cum enim ex dictis attentio actualis interna non ingrediatur orationis essentiam, unde certò habes Ecclesiam, quotiescunque orationem præcipit, præcipere & attentionem: Nisi certò habeas, non debes onus tam gravis legis certò fidelibus imponere. Alia minutione in hanc rem, præsertim verò oppositorum solutione, vide apud citatos.

§. II. De Causis excusantibus ab assistentia Sacri.

Excommunicatio.

Vbi ab obligatione tollendi impedimenta.

2. Excusabitur primò, ab audiendo sacro excommunicatus, vel interdictus, sive publicè, sive privatim. Ita Suar. d. 38. sect. 6. initio March. de ord. r. 3. part. 3. cap. 17. num. 17. quia hoc prohibet, nedum excusat Ecclesia; idque procedit etiam si culpabiliter negligat

regit sibi procurare absolutionem (nollem tamen, ut
regit ex fine non audiendi Sacrum :) nam, sicuti
absolutus, & captivus, si de sua sanitate, vel liberatione
solvendi minus sunt, non peccant, non audiendo sacrum
quia non tenentur tam remota impedimenta tollere : ita
qui in casu nostro diximus opusc. 2. Com. cap. 4. §. 4. d.
177. de opusc. 3. de Sacrif. Missæ, lib. 3. cap. 6. §. 2. mox §. 3.
178. de obligatione non ponendi impedimenta, non
nulla subdemus.

Interdictum.

1. Qui, sive personaliter, sive localiter est interdi-
ctus, eodem modo, & propter eandem rationem, quam
interdictus, excommunicatus, excusatur à Missa. Solum du-
bitatur, an qui habet Bullam Cruciatam concedentem
privilegium, ut possit Sacro assistere tempore interdicti
localis, teneatur illi interesse die festivo ? Respondeo,
Non obligari tenent plures, ita Avila, Victoria, Canus,
Cominch. Alterius, Ledschias Lianas, Diana eosdem se-
quentes, ac citans p. 1. tract. 17. resol. 2. alique Doctores
Salmanticenses apud de Lugo ipso citandum numero 12.
quia nemo cogitur uti suo privilegio. Obligari tenent
multi plures, ita Suar. Navarr. Sotus, Vivaldus, Me-
lchior, Valdez, qui citat, sequiturque de Lugo de Euch.
lib. 1. tit. 1. num. 13. quia præceptum hoc obligat, quo-
niam non habes legitimum impedimentum, seu quoniam
potest : ut nunc posito privilegio, potest : ergo, &c. certè,
si carcere detento detur privilegium, seu licentia à Ju-
dicis die festivo ad Ecclesiam interfuturus Sacro, nonne
obligabitur uti hoc privilegio, ut audiat Sacrum, cur
ignoro non in casu nostro : hæc sententia est, verior præ-
terea solum attingit fines probabilitas, propter au-
thoritatem Doctorum extrinsecam.

Impotentia.

2. Secundò excusat Impotentia corporalis. Unde ex-
citantur carcere detenti, ægroti, & regulariter omnes
in quibus propter debilitatem, vel aliud exire à lecto,
vel recto ad similia negotia non datur. Incolentes loca
valde à templo distantia, communiter excusantur, verum,
aliqui tria, aliqui duo, aliqui unum milliare magnam ef-
ferre distantiam statuunt. Ita March. l. c. 19. Sed revera est
attendenda persona, via, pluresque tempestatis, & simi-
lium ratio, ut omnibus perpensis tali personæ judicetur
hoc notabiliter difficile. Item excusantur itinerantes, &
navigantes, quando vel Missa carent, vel notabilis esset
difficultas divertendi ad Missam. Præterea excusantur ju-
stis præcepto Superioris domi detenti ; imò & ij, qui
bona fide promissione, præsertim cum juramento, viro,
vel gratia, nobili data, & domo exire non valent.

3. Sed quid, si tunc domi suæ in Oratorio privato
haberi ex Sacerdote alias stipendiato sacrum possit obli-
gatione domi inclusus ad Missam audiendam ? Nega-
tive respondet Suarez d. disp. 88. sect. 3. c. 1. apud de Lugo
disp. 2. 1. de Euch. sect. 2. num. 14. sed affirmativè proba-
bilis Marchinus de ordine, tract. 5. p. 3. cap. 17. num. 18.
de Lugo ibid. num. 15. quia non videtur excusandus, qui
cum in prompta Missam habere, quamvis ex privilegio
possit, tamen audire nolit : Dixi (alias stipendiato)
nam ceterum non te obligo ad accersendum Sacerdo-
tum dato novo stipendio : quia hoc præceptum obligat
solum ad audiendam Missam, non verò ad illam pecu-
nari stipendio procurandam.

Incidit hic curiosa Dubitatio : Pater, vel quivis Do-
minus filium, vel servum, ob correctionem, domi, vel
in cubiculo, quasi in carcere inclusum retinet, vel negat
eis indumenta ipsorum statui convenientia, unde non
possunt exire ad sacrum audiendum. An sicut excusatur
ipse filius, vel servus, ob impotentiam, ut certum est, sic
excusatur Pater, vel Dominus ? Ita etiam Superior Re-
ligiosus, vel Princeps in ordine ad suos, &c.

Respondeo : Huic scrupulo, quoad filium, his ver-
bis obviavit Fagundez Eccl. præc. lib. 4. cap. 1. n. 2. Ali-
quid possunt patres, si non omnino negare, saltem restrin-

gere, & moderari filiis alimentis circa victum, & vestitum
ad tempus in penam criminis, & ut in posterum resipiscant,
sine gravi eorum damno, aut valetudine. Quod intelligen-
dum est, etiam si filij ob vestitus negationem sacrum non au-
diant diebus festis : quia parentes solum intendunt filiorum
emendationem, non omissionem Missæ : per accideus enim
est, quod illam omittant. Emendatio enim à parentibus in-
tenta rationabiliter deus est ad utrosque, tam filios, quam
parentes excusandos. Hæc merito Fagundez, quæ sunt
etiam propter pacitatem rationis applicanda ad servum,
subditum, vassallum.

Solum de subdito Religioso adverte, duplicem posse
esse inclusionem : alteram in Monasterio, alteram in Car-
cere, seu Cella, utramque rationabilem, ut suppono : In
posteriori excusabitur tum ipse subditus, quia non po-
test ; tum ipse superior, quia rationabiliter inclosit : In
priori, cum possit Religiosus audire sacrum in Ecclesia
Monasterij (& eodem modo esset, si filius prædictus pos-
set audire in Oratorio privato suæ domus, &c.) non ex-
cusabitur. Fateor interim graviores causas requiri, ut
prohibeatur Religiosus, ne & Cella ad Oratorium pro
Missâ, etiam associatus, si opus fuerit, accedat ; quam
ut prohibeatur secularis, ne ad Ecclesiam extra domum
adeat, id quod Superiori prædicti examine ponderabit.

Periculum mali ; Vbi, quid de amissione lucri.

3. Tertiò, Excusabit omne justum, ac probabile peri-
culum notabilis mali, vel amissionis boni, sive timeatur
damnum in vita, sive in honore, sive in bonis. Ita March.
ibid. n. 29. Hinc excusantur ægroti, convalescentes, præ-
gnantes, peste infestam, vel bello vexatam Civitatem in-
colentes, quando sine notabili incommodo, jussu pru-
dentis, domo exire nequeunt : Item mulieres nobiles,
quando decenti vestitu, suo statim accommodato caren-
tes, extra domum eas esse non datur, nec occulte eas
exire posse conceditur. Præterea matres, nutricesque, quæ
nec relinquere possunt infantes, nec propter magnos
vagitum possunt eosdem ad Ecclesiam adducere. Simili-
ter quæ domo exeundo, cum gravida sit, propalaret
suum lapsum. Item itinerantes, cursore, ex eo etiam
capite, ne amittant socios, vel viarum ductores, vel
quando urget periculum latronum, vel quid simile no-
tabile incommodum. Mulieres insuper, quæ ob mariti
zelotypiam, si è domo contra viri voluntatem exeunt,
timent rixas, perturbationes, notabile malum. Item fa-
muli, qui, nisi Dominis pareant, aliquod sibi darumum ti-
ment : sed certè de alio Domino se tunc famuli provi-
deant, si possunt, quando ex consuetudine eos ab audi-
tione sacri Dominus avertit. Denique Custodes Gabel-
larum Civitatis, messium, vineæ, gregis, vel domus,
quando propter Missam dubitant de futuro, &c.

6. Quod mihi contigit, cum Collegij Montis Re-
galensis Præfectorum gererem ; ut lectorem à seria le-
ctione tantisper avertam, breviter enarrabo : Emerat Col-
legij procurator, ut stabulo provideret, ex area cujus-
dam coloni non paucas palearum mensuras. Interim er-
go, dum paratur mulio ad eas asportandas, incidit dies
festus : quare à me procurator exquisivit, an rusticus
noctem, quem ad paleas custodiendas adduxerat, obli-
gandus esset ad Missam audiendam. Ego sive religione
Sacri tactus, sive damni securus dixi, custodi indice-
ret, ut sacro interesset ; Addidi tantum præceptum mihi
videri non esse transgrediendum propter eas paleas, quæ
vis non exigui pretij, quæ difficulter, imò vix furto
erant obnoxie ; præsertim intra tam modicum tempus
unius, vel alterius horulæ, quæ in itinere, reditu, Missæ-
que consumenda erat. Ita igitur factum est : Verum, quid
deinde est consequutum ? Eo temporis momento, quo
longè absuit custos ignis repente nescio, è quo vi-
cino loco casu accensus, in aridas paleas incidens
totas incendit, ita ut cineres per aream suffulos, non
jam paleas, imò ne palearum quidem pauculas reliquias
inveniret, regressus ad custodiam post Missam famulus ;
qui statim me convenit, de infortunio docuit, factoque

ipso me monuit, ne multum difficiles, sed verò prudentes in similibus se exhibeant Confessarii.

7. Sed redeo ad difficultatem posteriorem indicatam in titulo: An Missa omitti possit sine culpa die festo, propter lucrum, quod mihi cessaret, si Missa adesset? Communis hæc mihi videtur quæstio, cum in eodem die festo propter lucrum notabile, possit quis operibus servilibus vacare? & ut affirmative de ea respondebimus *infra*, cap. 3. §. 2. num. 8. sic & affirmative propter eandem rationem de hac erit sentiendum; rationem utriusque doctrinæ ibidem proferemus.

Charitas.

8. Quartò, Excusat titulus charitatis: ut quando non potest quis Missa interesse, & infirmo assistere, qui vel periculum subiret, vel medicamentis opportuno careret tempore; vel solus relictus laborem, animique anxietatem pateretur. Ad eundem titulum reducitur, quando femina sciens se argenter amari à juvene, qui præsto est in Ecclesia, à Missa abstinere; excusantur enim propter charitatem, ne scilicet labatur proximus. Ita Suar *loc. cit. sect. 6. §. quartum caput*: (licet à Joan. Sanch. in *select. disp. 37. n. 2. & 8. & disp. 2. n. 26. fin. Diana part. 5. r. 7. resol. 22. citante Granado*; hanc non excusati sciam; quia propter scandalum passivum non sunt omittenda opera præcepti) puto tamen illam non teneri ad ejusmodi Missæ omissionem; quia potest sequi hanc posteriorem sententiam, quæ certè probabilis est; & ex alia parte hoc non est scandalum datum, sed acceptum, quod homo non tenetur vitare cum tanto detrimento amissionis Missæ. Ita Suar *ibid.*

Consuetudo.

9. Quintò; Consuetudo introducta excusationem merito affert: Ejusmodi est illa, quæ mulieres post partum, habitantque ex parte salutem, aliquot dies se domi continent; & quæ filiz, vel uxores, fororève ob defunctum domo non egrediuntur; in quo certè consuetudo patriæ, præsertim in ejusmodi dierum numero discernendo, est attendenda. Pariem modo excusantur in Regno Neapolitano, præsertim Aquilæ, virgines nobiles, quæ nunquam exeunt è domo. Ita March. *loc. cit. aum. 12.* quæ quidem consuetudines essent prorsus extirpandæ, sed donec ab Episcopis tolerantur, non videntur esse damnandæ.

Peregrini.

10. Sextò; Excusanturne iter agentes, & Peregrini, qui transiunt per locum, vel in locum se conferunt, in quo celebratur festum de præcepto, si in loco suæ habitationis festum ejusmodi non celebretur? Respondeo, ij, qui sunt in transitu prandendo, v.g. vel ibi pernoctando, etiamsi una, vel altera nocte ibidem hæreant, non obligantur audire Missam. Ita Coninch. *quæst. 49. de Euchar. art. 4. d. 3. num. 114.* Contra, si ibidem permaseant per majorem anni partem, obligantur. Ita idem *ib. n. 715.* lege Sanch. *de matrim. lib. 3. d. 18. & in dec. lib. 1. cap. 12. pag. 1. Eccl. præc. lib. 1. cap. 7. num. 3.* Suar. *tom. 1. de Relig. tr. sub. 2. cap. 24.* Ratio utriusque est, quia omnes tenentur legibus Communitatis, cuius sunt partes; at in prior casu partes non sunt ij, qui jam modico tempore in ea Communitate permanent; sunt in posteriore: Quod dictum est de Missa, dictum est propter paritatem rationis de faciendis operibus servilibus & de jejuniis: remota tamen scandalo quod in his contingere possit.

11. Quid, si nec majore anni parte, nec una, vel altera nocte, sed per octo, decem, viginti dies ibidem peregrinus commoraturus sit? Respondeo. Mihi satis fuit præscribere illos duos terminos, sub quibus certò urget, vel non urget obligatio: cæterum in casu nunc propostito Joan. Sanch. *n. 4 in select. disp. 54. n. 31.* citans Thomam Sanchez, aliosque, docet non teneri, dummodo is non maneat, seu non habeat animum ibi manendi per majorem partem anni. Ratio est sæpè dicta: quia pere-

grini non tenentur legibus loci, per quem transiunt vel in quo per modum hospitij reperiuntur. At Suar. *tom. 1. de Rel. tract. 2. lib. 2. re. 14. n. 7.* aliique apud Joan. Sanch. citantur; docent teneri, quia secus nimis concederetur peregrino; nam etiam per quatuor, vel quinque menses non teneretur, eo prætextu, quod ibi non remaneret, seu manere nollet pro majore parte anni.

12. Afferamus aliud oppositum: Si enim contra, in loco tuæ habitationis sit festum de præcepto, non sit autem in loco, quo per transitum accedis, teneberisne manere ante discessum audire sacrum? Respondeo, Si prout crederis à tuo loco, non obligaris. Ita Coninch. *ibid. n. 109. fine.* Ratio est, quia exeundo ex loco, ubi aderit præceptum, illud à te executis (neque enim leges particulares obligant extra Territorium) etiamsi de industria, ut non audias sacrum, ut non jejunes, ut servilia opera exerceas, ab eo loco discedas: fagis enim sic legitime legis onus, sicuti ij, qui dispensationem petunt, non verò violas. Ita Doctores *passim* apud Cast. *de legibus tract. 1. d. 1. part. 2. §. 5.* At difficultas est, si eodem mane, vel it quis exire à loco, ubi præceptum urget audiendi sacrum, & in locum, ubi non urget, pervenire. Nonnulli, ut Coninch. *ibid. num. 106.* Suar. *ibid. cap. 11. num. 9.* & Casil. Pont. *lib. 5. de matrim. cap. 8. num. 6.* docent, obligari Missam audire; quia ante professionem jam erat præcepto strictus; ergo, si ejusmodi obligationi non satisfacit, perveniendo ad locum, ubi non est festum, peccabit, cum suam obligationem non adimpleat. Nonnulli resoluunt, non obligari, etiamsi de industria modo dicto non faciat, dummodo ad locum, ubi non est festum, perveniat antequam ultimum sacrum ibi peragendum nempe ante meridiem: Ita Sanchez *loc. cit. Lessius lib. 4. cap. 2. dub. 8.* Salas, Joan. Sanch. quos citat, sequiturque Castro Pal. *l. c. n. 8.* Ratio præcipua est, quia in proprio loco poterat differre auditionem Missæ usque ad meridiem, sit certum est: cum igitur discesserit, inque illum locum pervenerit intra illud tempus, in quo nulla est obligatio, poterit se illius loci moribus conformare, & à Sacro, ut etiam à jejuniis, atque abstinentia servilium se liberare. Utramque sententiam ut probabilem amplectimur.

13. Si in tuo territorio servatur festum peculiare v.g. S. Rochi, & in alieno territorio servetur aliud festum peculiare, v.g. S. Hyacinthi; si te in alienum hoc territorium transieris ante meridiem transferas, non obligaris probabiliter audire Sacrum. Sic Joan. Sanch. *disp. 54. n. 3. circa fin. contra Thom. Sanch. & Granad. ibid. cit.* quia non ex vi legis tui territorij, si quidem jam existi ab illo, & leges peculiare extra non obligant: nec ex vi legis alieni territorij, quia ibi tu es peregrinus; ergo, &c.

14. Vagi, hoc est, qui nullam certam habent habitationem, donec vagi sunt, non tenebuntur audire Missam in festis particularibus Civitatum: Sic Joan. Sanch. *ibid. num. 34.* alios citans; quia jam non sunt ibi commorantes per majorem anni partem, juxta dicta *num. 11.* ut supponimus. In festis particularibus, diximus jam in universalibus Ecclesiæ; eos teneri nulla est dubitandi ratio.

Confessio mortalium Sacramentalis à te faciendâ.

15. Aliena dixi, à te, nam si, ut fiat à moribundo confessio, tu Sacerdos omittas Sacrum, si tempus aliud non suppetit, te excusari à Sacro non est dubium ex dictis *n. 8.* sicuti nec est dubium, te obligari, si tempus suppetat.

16. Dixi rursus (mortaliter) nam cum confessio venialium, quod etiam reducuntur mortalia, aliàs absoluta, non sit de præcepto, Missæ autem auditio de præcepto sit, non poterit relinqui Sacrum die festivo, ut illa confitearis.

17. De mortalibus igitur aliàs non absolutis, est quæstio. Et quidem Suar. *tom. 3. in 3. d. 88. sct. 6. vers. septimum caput*: neque confessionem hanc, neque concionem putat, esse excusationem aptam ad omittendum Sacrum, etiam

quando occurrit moralis necessitas, ut quando
habetur Confessoris copia, & non habebitur po-
tenter, quia Confessorius dicitur, siue, quia pater, vel
matris, vel filii, vel uxoris, vel alius, vel Ecclesiam.
Sed certe, sicuti Suario assensum de concione
dicit Angelus, Suar. l. c. quia hæc non est
obligatio necessaria, ita ab eodem discendo, de confes-
sione necessaria, non quidem unius,
sed multorum in illa necessitate, quæ à me alibi c. r.
de iur. iur. §. 6. n. 24. dicta sunt in eo casu, quo quis gra-
viter peccatis reus sit, nec habet Confessarium poten-
ter ad solvendum.

Ratio nostræ doctrinæ, quam merito sequitur Bauci,
de iur. iur. c. 1. §. 1. Primò, quia, licet per contritionem
possit peccatum, id tamen medium est difficile, &
in dicta parte diu permanere in inimicitia Dei, valde est
periculosum, cum, qui à damno possidet, facile in
periculum prolabatur, juxta vulgatum illud S. Grego-
rii: Peccatum, quod per penitentiam non diluitur, moris quo-
dammodo ad aliud trahit. Secundò, quia DD. pro necessita-
te valde hac inferioribus, excusant à Missæ auditi-
one, ut hæcenus vidimus: ergo non est hæc, de qua nunc
loquimur, improbanda. Tertiò, ex charitate excusamus
loquimur, improbanda. Tertiò, ex charitate excusamus
videns, peccat, & non excusabimus, ut illa ipsa à pe-
ccato excuset, divinamque sibi ascripserit reus, ut
ita nequaquam differat?

§ III. Quadam ad hoc præceptum pertinencia.

Ubi:

De Obligatione non ponendi impedimenta ad
Sacrum audiendum.

A drette denique breviter quinque. Primò, eum,
qui rationabiliter excusabitur ab assentientia Mis-
sæ, non teneri fundere orationem aliquam loco illius.

Secundò, omittentem cum culpa Missam die festo,
penam mortalem, nullam incurrere penam.

Tertiò, præter Missam in die festo, non adesse obli-
gationem audiendi concionem, vel alterius boni operis
faciendi. Ratio horum trium est, quia de his nullum ap-
paret præceptum. Ita Navar. cap. 1. n. 7. Sylv. v. Dominica,
quæst. 2. aliique.

Quartò, docuimus in opusculis 3. de Sacrific. Missæ lib. 3.
cap. 6. §. 2. lege item opusculis 2. de comm. §. 4. n. 37. eum, qui
vane diluculo potest audire sacrum, prævidetque non
posse sub meridie, obligari audire diluculo: quia præ-
cepti obligatio tunc jam adest, urgētque toto tempore
matutino: id quod nunc recoluisse sit satis.

Quintò, quid dicendum est de ponente impedi-
mentum? Potestne quis licite se in negotium, v. g. aliquid
grave implicare, vel in aliquem locum distantem ab Ec-
clesia discendere, in quo prævidet non posse die festi
Missam audire?

6. Dico primò, posse, tempore à die festo remoto,
etiam eo fine, ne audiat, seu ne teneatur audire Sacrum,
ita Casti. 1. d. 1. §. 1. de l. p. 12. Sanch. lib. 1. in Decr. 15. Me-
noll. 1. d. 4. de l. dub. 27. Ratio est, quia tunc præceptum
alibi non obligat, nec est in proximo, ut supponimus. Er-
go ponendo etiam cum illa intentione impedimentum,
non tam censetur ponere impedimentum executioni
præcepti, quam se eximere à præcepto, seu effugere, ne
obligetur ad præceptum; quod quamvis, non sit univer-
sale in omnibus præceptis, & in omnibus impedi-
tis, videtur in his præceptis humanis, quæ non cum tan-
to rigore obligant, ut est præceptum de Missa, de Jeju-
nio, & similibus, & in his impedimentis temporalibus.
Non ob simili modo, qui exit à loco, ubi est aliqua lex,
v. g. Jejunij, & se etiam cum intentione non jejunari
conferat ad locum, ubi ea lex non adest, non legem trans-
greditur, sed legem ipsam à se legitime sine peccato ex-
curre fatigat: Idem evenit in eo, qui dispensationem à
lege legitime petit, exemptionem enim à lege petit,

non verò inobservantiam. Idem ergo in casu nostro.

7. Dico secundò, non posse quempiam impedi-
mentum ponere eodem die festo, vel festi proximo, quo
positum non valeat interesse sacro. Ratio est, quia eodem
die, vel tempore proximo, quod moraliter, & humano
modo ad eundem diem pertinere videtur; urget præce-
ptum, & consequenter obligatur fidelis tollere impedi-
menta executioni præcepti per se obstantia; qui enim
obligatur ad finem, obligatur ad media per se, & proxi-
mè necessaria ad illum consequendum; ergo multò ma-
gis obligabitur ad illa impedimenta de novo non po-
nenda: quis enim non censetur, te nolle audire Sacrum,
& non obedire præcepto, si eodem die à loco, ubi Missa
adest recedas, atque ad alium, ubi nulla inveniendi est
Missæ, sine necessitate te conferas? Ita nos Opusc. 3. de
Sacr. Miss. cap. 6. §. 1.

De his duobus dictis fusiè Diana p. 10. n. 14. resolut. 1. r.
ad meam sententiam. Loquitur autem ipse de ludente
pila, an sic defessus obligetur jejunare? Scio Januarius
p. p. resol. 53. & 54. dicere, se ludo defatigantem, vel phar-
macum sine necessitate sumentem in die jejuniij, non
peccare, non jejunando, etiam ad finem non jejunandi
ea suscipiat, scio, inquit, id, sed certe ejus rationes ad li-
bram expensæ probabiles nequaquam apparent.

8. Adhuc tamen vellicat me quidam scrupulus; quan-
tānam propinquitas desideratur, ut iudicetur impedi-
mentum esse positum tempore proximo ipsius diei præ-
cepti, atque adeò, ut sic censetur moraliter esse positum
in eodem die, quo urget præceptum, de quo loquimur in
hoc num. 7. non verò censetur esse positum anteceden-
ter, de quo num. 6. loquuti sumus.

Prævisio carentia Missæ an obstat venatum
ire cupienti.

9. Id expeditius explicabitur, si proposuero casum,
de quo olim fuerunt interrogati duo quidam ex nostris
Patribus, dum ego in eodem, quo illi, collegio adoles-
cens versarer, meoque more jam tum omnia ferè similia
ad futurum tempus, etiam scripto reservabam. Quidam
ex congregatione nobis selecti adolescentes, ad fe-
ras in remoto nemore venandas se egressuros, ut sit, ex
compacto decreverunt; quo in nemore opportunitas
audiendi sacrum die festo ne quaquam suppetebat. Age-
batur autem dies Veneris illius hebdomadæ; & die con-
sequenti iter arripere eum ingrederent, interrogaverunt
à Patre sodalitatæ Præfecto, an illis id liceret, quan-
doquidem fore prævidebant, ut die Dominico instanti,
in eo loco Ecclesiæ remotissimo, Missæ non essent in-
terfuturi? Respondit Pater, sine culpa licere, quia nunc
(aiebat) hoc est, die Sabbati, non est in præcepto audi-
tus Missæ; die autem Dominico propter remotam ab
Urbe distantiam, excusatio aderit satis legitima; pote-
ris ergo tui hodie vestra libertate egrediendi, quò libue-
rit. Profectò, si vobis ad venandum hoc die proficiscendi
venia non daretur, nec simili die concederetur volunta-
rio Peregrino posse iter prosequi, vel suscipere; nec mer-
catori diviti posse navem conscendere, & à portu solve-
re, nec Dominus nulla necessitate oppressus ad sua prædia
diebus festum immediate præcedentibus se conferre:
quæ tamen, & similia Fidelibus interdiceret, durum esset,
& rigorosum nimis. Hæc ille. Verum, adolescens qui-
dam ex illis, paulò cæteris religiosior, hujus Patris con-
silio non acquiescens. Patrem Rectorem ejusdem Colle-
gij, quid de hoc ipse sentiret, interrogavit: qui nequa-
quam licere respondit. Addiditque rationem quia, quam-
vis die Sabbati (dicebat) quando paratur profectio,
non appareat præceptum; instat tamen, atque in proxi-
mo urget, & consequenter adest præceptum moraliter.
Nam fac, velle quempiam exire ab Urbe una hora ante
mediam noctem, quæ diem Dominicum præcedit, nul-
lus non illum reum faciet præcepti; quia ita est in pro-
ximo tunc præceptum, ut moraliter adesse censetur:
sed etiam moraliter adesse censetur die præcedenti, id
est, toto Sabbato: ergo pariter reus erit censendus; si
tunc

tunc exeat. Illi autem iter agentes, mercatores, similesque, certe nec excusari debent; communiter tamen excusantur, quia ad obligationem non attendunt, sed quæque fide procedunt. De hac Responsione Recloris admonitio Patre congregationis, versa res est in disputationem, altero negante, concedente altero, qui ferebat quidem moraliter censeri adesse præceptum illa hora una, vel altera ante mediam noctem, negabat, toto die Sabbati, idque propter sufficientem distantiam à die Dominico, præsertim in hoc præcepto, quod non judicatur tam rigorosè recipiendum; ut ex praxi, qua propter tot capita fideles ab eo excusare consuevimus, perspicuum est. Et hæc quidem illi Patres. Sed cuius sententiæ profecturi iuvenes annuerint, ignoro: illa duo scilicet, & utrumque Patrem probabiliter esse loquutum; & quamquam hæc in re propinquitas, vel distantia, ex gravitate, & rigore præcepti, ex praxi timoratorum, ex operis necessitate, utilitate, honestate, & cæteris similibus, iudicio prudentis, ut *Opusc. 3. lib. 2. c. 6. §. 1.* fecimus, esse iudicandum, Quod quidem iudicium, cum diversum ex variis causis esse soleat, ut fuit in proposito casu; mirum non est, si frequenter idem casus diversimodè à diversis, probabiliter resolvatur.

CAPUT III.

De Abstinencia ab operibus servilibus die festo.

§. I. Quam sint servilia.

1. Opera propriè servilia, quæ sub mortali in diebus festis verantur, ea sunt, ad quæ deputantur servi, atque exerceri à liberis nequaquam solent, & immediate in corporis utilitatem fieri, ut plurimum consueverunt. Ita *Suar. 1. de relig. tr. 2. lib. 2. c. 23.* Cast. Pal. 1. 2. d. unica, de observ. fest. p. 5. Hujus generis sine dubio censentur, arare, fodere, serere, ligna, lapidesve cadere, fabricare, & universaliter opera artium mechanicarum exhibere: liberalia sunt ea, quæ ad artes liberales pertinent, atque à liberis exercentur, & immediate referri, ut plurimum solent, ad instruendam mentem, seu ingenium; qualia sunt, dare consilium, concionari, studere, docere, discere, cantare, organa musica pulsare, choreas agere, de gladiari, vulgò (*schermire*) Bellum gerere, &c. Ita Laym. lib. 4. tr. 7. c. 2. n. 6. citans Molinam, & Besarium. Inveniuntur & alia tertij generis, quæ scilicet sunt servis, & liberis communia, ut iter facere, venari, piscari. Vide tamen quæ dicam à n. 8.

2. Jam verò certum sit primò, servilia esse prohibita liberalia, & communia, non item. Patet ex illo *Levit. 28. Omne opus servile non facies in eo*, quod ab Ecclesia receptum jam est c. licet, de servis.

3. Certum sit secundò, servilia, tamen si non fiant propter lucrum, esse prohibita; quia adhuc sunt servilia, prohibitio autem non est nisi de ipsis operibus; quare parum facit, an ob lucrum exercentur, an verò gratis; contra, tamen liberalia, tamen communia, si fiant ob lucrum, non propterea prohibitioni sunt obnoxia, (idem si fiant ex officio) quia spes lucri, vel ea facere ex officio, non transferunt opus ex se liberale, in servile, studere, v. g. sive ob lucrum fiat, sive gratis, suam operis liberalis naturam semper retinet.

4. Certum sit tertio, si quid facias ob finem moraliter bonum, v. g. ares ad sublevandos pauperes, ad reparandam Ecclesiam, &c. te non extrahere opus servile à suis terminis, & in liberale transmutare. Quamvis enim interdum opera servilia ob talem finem liceant diebus festis, id non est, quia induant rationem operis liberalis, sed ob alias rationes infra expendendas.

5. Certum sit quarto, in hac re maximam habendam esse rationem usus, & consuetudinis: potest enim usus

quas artes pro servilibus habere, & consequenter eas veritas esse diebus festis, & contra. Servitus enim, & ignobilitas operis, præmaximè ex estimatione hominum comprobatur. His iactis fundamentis, in illis operibus, quibus aliqua subdubitatio de ipsarum conditione exorta est, tantisper immoremur.

Transcribere.

6. Licet die festo transcribere. Ita Pelliz. in man. Reg. tr. 5. c. 4. n. 23. Laym. lib. 4. tr. 7. c. 2. Sanch. c. 2. l. 5. d. 11. Cast. l. c. n. 4. & 5. sive enim gratis, sive ex mercede, sive ex officio, sive alio modo fiat, semper est opus liberale: quia non differt ab ipsa actione scribendi; & Romæ passim copistæ, die festo sine scrupulo, suum hoc munus obeunt publice.

7. Hinc & licet Brevia, & Privilegia transcribere, item libros corrigere, sive id fiat delendo lineas, sive superposita charta conglutinata; id enim quamvis videatur servile, est tamen accessorium, quando per accedens fit ab ipso corrigente: sicuti etiam Typographo licet characteres ordinare, seu componere; non autem Torculari exprimere, quod certè servile est. Ita Homobonus, & Layman apud Dianam p. 4. tract. 4. res. 6. licet denique computare mercadem, & illam solvere operariis, rationes dari, & accepti facere, ac transcribere; non enim hæc sunt servilia. Ex his discite similia.

Quid de scribendis, vel exscribendis notis Musicis Respondeo. Id pertinet ad artem liberalem Musicæ; atque adeò, non esse diebus festis prohibitum, nequaquam ambigo. At lineas iidem notis subjectas, seriendæ, & per se duere non permittit: id enim mechanicum quid est, & apparatus ad scribendum, non verò est, scribentes nisi fortè per accedens interdum fiat, quando nimirum eas designare necessarium videatur ad præsentem notas describendas.

Pingere, Venari, Piscari, Sculptere.

8. Concedunt non pauci, die festo imitari, seu trahere exemplaria, item designare, item feceris ac eadem exemplaria excipere, item discipulis Pictorum aliquid ad discendum delineare: hæc enim (aiunt, & quidem rectè) ad ingenium exercendum magis, quod est quid liberale; quam ad operandum referuntur. Ita Castro Pal. l. c. n. 7. aliique apud ipsum; sed de ipsa absoluta pictura idem docere prædicti Doctores nequaquam audent. Breviter ardet mihi sententia Laym. lib. 4. tr. 7. c. 2. n. 3. cui adde S. v. Festum, p. 5. Pelliz. tract. 5. cap. 2. §. 2. aliique apud Castro Pal. l. c. n. 6. qui, cum dixisset, Pictoris contendere, suam artem unam esse ex liberalibus; conclusit, esse probabile, pingere sine magno apparatu licere die festo: verum enim pingere, liberale est, ipsi scriptioni simillimum: nam perinde color in pictura, ac atramentum in scriptura, ex vase in telam, seu chartam artificiosè deponitur, & quoad operationem ipsam materiale, quæ ab hoc præcepto potissimum respicitur, & prohibetur; parum facit, quod pictura intendat rerum imagines exprimere, scriptura autem internos conceptus.

9. Sed urgeat scrupulus: quisnam est ejusmodi magnus apparatus? Puto esse eum, quo conteruntur, seu miscentur colores, edolantur tabulæ, gypso parantur telæ, efformantur penicilli, &c. hæc enim verè famulorum sunt ministeria; & certè idem esset in venatione, vel piscatione: quia quamvis hæc licitè ex se exercentur die festo; tamen, si aliqua intermiscantur propria servorum, non exercebuntur licitè. Ita Layman. loc. cit. n. 6. Diana p. 4. tract. 4. res. sol. 2. 22. lege Cast. ibid. n. 8. ubi multi pro hac sententia citantur, Azor, Sà, Bonac, &c. Hujus generis esset reficere ex proposito retia, componere seriò atramenta, elcas, hamos, nassas, principaliter compingere; immò, & eadem magna retia, quas *Sciabbie* as vocamus, magno nisu, & piscatorum labore, longo tempore atrahere, & similia. Vide infra, §. 2. n. 23.

10. Quid de arte sculptoria? Respondeo certè hanc

difficillima applicationis est ejusmodi occupatio, unde recreationis etiam causa ab honestis foeminis excipi solet; Certe, Filiucius modò n. 14. citatus, excusavit opus distillandi aliquid simplex, vel mixtum, in quod exigua corporis fatigatio impenditur: at exigua etiam impenditur in tritico, per otium emundando. Pari modo ibid. excusavit opus à mortali, cum, qui molà bene intrudat praesidet in pistrino; quia hæc modica apparet applicatio &c. Sed hæc dubitandi causâ sunt dumtaxat dicta.

§. II. De Causis excusantibus in operando in diebus festis.

Brevitas temporis.

1. Per duas horas vacare servilibus non esse mortale, est jam nostra ætate recepta sententia. Ita Diana p. 2. r. 15. ref. 36. & p. 5. r. 5. ref. 3. quia modicum tempus judicatur duarum horarum spatium, comparatione viginti quatuor horarum. Apud Marchantium q. 1. c. 3. 4. 2. apud Dian. citat. aliquis de etiam horas quatuor: Ipse requirit tres ad mortale. Sed his, saltem ob communem sensum Fidelium in contrarium, assentiri non debeo.

2. Notat hic Sanchez lib. 1. in Dec. c. 4. n. 12. Bonac. mox citandus num. 3. non esse mortale, singulis festis per duas operari horas, quamvis animo fixum teneas id toto anno efficere velle, & de facto efficias. Ratio est, quia unus dies festus non adnectitur cum alio, ad hujus materiae gravitatem efformandam. Non ab simili modo advertit Bonacina diff. 5. de 3. Dec. præc. q. un. p. 3. num. 4. Pellizz. r. 5. man. Reg. c. 4. sect. 1. n. 8. aliique, Dominum injungentem laborem duarum horarum, viginti, v.g. famulis simili, non peccaturum mortaliter; quia unius opus nequaquam unitur cum opere alterius: idemque erit, ex Portella in dub. reg. v. Laborare, in additione, si singuli successivè per modicam horam in eodem die laborent, etiam si uno post alterum laborante, totus dies occurrat, quia pari modo minus opus cum alio non connectitur. Contrà, peccabitur mortaliter, si idem in eodem festo, diversis vicibus interpolatis, modicè quidem laboret, sed ita, ut unum ascendatur ad tempus notabile. Ita Sanch. in Dec. lib. 1. c. 4. n. 8. Portella in dub. Reg. v. Festi dies, n. 2. in addit. quia una diversa illa parva intervalla violata in eodem die constant unam notabilem violationem: sicut, si quis eodem die jejuni per diversa intervalla singulis vicibus modicè comederet; jejunium violaret, quando illa modica unita notabilem facerent comestionem.

Divinus cultus.

3. Opera servilia immediatè, vel propinquè divino cultui servientia, ut crucem deferre, organa, campasque pulsare, &c. exerceri in festo possunt. Ita Suar. Fag. Bon. Azor, aliique apud Castr. Pal. tom. 2. d. 2. de observatione festi d. nica, p. 20. num. 1. quia ex tanta propinquitate cum divino cultu, sufficientem concipiunt liberalitatem: & sanè præceptum hoc, quo divinis cultus attenditur, non debuit ea, quæ proxime ad ipsum cultum faciunt, prohibere. Altaria ornamentis vestire, templum vertere, parietes Ecclesiæ auleis adornare, conficere Hostias &c. etiam quando potuissent die non festivo, probabile est culpam non esse mortalem, si die festo fiant; idque propter aliquam cum rebus Sacris propinquitatem. Ita Toller. lib. 4. cap. 25. Suar. tom. 1. de Relig. tract. 2. lib. 2. cap. 22. num. 11. At arare, ligna cadere, lapides ferre, etiam ad Ecclesiam edificandam, &c. nequaquam licet, prætextu, quòd hæc fiant pro Ecclesiâ; ex Castr. Pal. loc. cit. num. 1. sine Bonac. apud Dianam p. 3. tract. 3. ref. 8. remotè enim cultum divinum respiciunt, & consequenter non judicantur sanctimoniam, liberalitatemque sufficientem participare, secus omnes Rustici, omnesque famuli servientes Ecclesiis, non tenerentur servare festa; quod est inauditum, contra Sanch. in editione gen. v. Festum, n. 14. ubi sic excusantur laborantes pro loco pio, aut publico, in expurgata hoc expulsum fuit.

Quid hæc in re fieri ob paupertatem Ecclesiæ liceat, mox dicam à num. 14.

4. Fagundes p. Eccl. præcepto, lib. 1. cap. 14. num. 4. Pellizz. in man. Reg. tract. 8. cap. 4. num. 20. docent præparatas ad processiones licere sine mortali; sed esse tantum veniale, si pridie parari possint; at tabulata ad eandem processionem, v.g. videbam, licet, si pridie confecta propter oblivionem, vel propter alia legitima impedimenta non potuerint, licet die festo construantur; quia ita concedit & hic nunc cultus divinus: tamen ex se peccatum mortale esse, scienter diffuso, in diem festum, quia de se talis actio, servilis omnino est, & multum à sacra distans, & remotas non sic viam parare, id enim est magis conjunctum cum divino cultu, quàm dicta Tabulata compingere.

5. Ex qua doctrina infero. Sepulchra Christi Domini pro hebdomada Sancta, & præsepia ejusdem pro diebus festis Natalis, & moles artificiosas ad exponendam in iis Divinam Eucharistiam, & Cœnam ad representationem sacram, licet collocari in Ecclesiis, saltem sine mortali posse die festo; etiam cum veniali, si potuissent antea: non posse eadem fabricari, vel arcus triumphales erigi; vel Pyras igneas, & similia construi. Ratio est, quia illa æquiparantur præparationi viarum, cum habeant aliquam propinquitatem ad res sacras: hæc similia sunt tabulari, quæ satis remotè ad res sacras referuntur; sepeper intellige, præcisa necessitate, quæ facillimè tum in tabulatis, tum in his inveniri potest, quando nimirum, ut modò dixi, non potuerint die non festivo illa fieri, vel certè bona fide prævisum id antea non fuit, vel tandem adfuit dispensatio, de qua mox suo loco.

Diximus n. 3. de ornandis Templis, sed quid de iisdem ab ornatu spoliandis? & hoc abstrahendo ab alia necessitate, ut esset notabilis obligatio statim reddendi ornamenta, carentia eorum, qui possent id efficere die sequenti non festivo, &c.

Puto, in hoc casu non posse duci excusationem à cultu sacro, sicut diximus in casu, quo idem Templum ornatur. Ratio est, quia ornare ad sacrum cultum aliquo tantum modo propinquè pertinet, ut ibidem vidimus. At ornatum auferre, non ita, cum potius id dirigatur ad ornatum asservandum, quòd sacrum quid non est.

Necessitas corporalis.

6. Quia præceptum, de quo agimus, non est interpretandum rigorosè, sed benignè, & moraliter, ut ex ipso Fidelium sensu colligimus; ideo quælibet non modica, sed nec necessitatio maxima necessitas, excusabit à culpa eorum, qui die festivo opera servilia peregerint.

Excusat ergo necessitas corporalis propria, vel proximi, vel Republicæ: Hinc pauperi ad se, suosque alendos conceditur (audita Missa, & sine scandalo, quòd in sequentibus etiam semper intelligitur) arti servili cuique vacare: immò tanta potest urgere necessitas, ut is possit etiam Missam relinquere. Hinc licet cibos sibi coquere, panemque necessarium conficere, ac fructus ad quotidianum usum colligere. Dico (sibi necessarium ad quotidianum usum) nam præsumendo ab his, quid sit sentiendum, mox n. 9. asseram. Hinc ferere, arare, vindemiam facere, metere, messem colligere, quando est probabile periculum pluviae, vel alterius impedimenti, omnino licet. Hinc Sartori, vel cuique licet vestes suæ, quando bona fide absolvi diebus feriatis non possunt, & eas ad usum expectant, qui suendas dederunt. Hinc Chirurgus, vel Pharmacopola, vel quilibet potest medicamenta componere, vel aliud facere; si tunc infirmus iis indigeat, nec commodè, prudentis iudicio, compositio, vel alia quæpiam res transferri, aut præteriri potest. Sit autem ex Suarez tom. 1. de Rel. tract. 2. lib. 2. de diebus festis, cap. 32. num. 6. hoc iudicium benignius, si agatur de salute proximi, quàm si de tua, quia in tua est periculum amoris proprii; in aliena, facilius à charitate dirigeris: Hinc in solemnitatibus etiam sacculis

nimirum proximus in periculo moraliter certo existit gravis damni, siue in corpore, siue in honore, siue in bonis; Huc autem pertinet, quando Ecclesia est nimis pauper, ita ut non habeat necessaria ad cultum divinum, vel ad suorum ministrorum sustentationem. Ita Tol. in sum. l. 4. n. 2. vide Fagund. 1. Ecc. praec. l. 1. cap. 1. §. 1. alia denique communis, quae scilicet paupere communiter laborant, cui necessitati potest esse pauper siue sua, siue alterius ope, licet cum difficultate, succurrere.

16. Dico jam pro communi non dicere pro extrema, & gravi alicujus certi pauperis, vel Ecclesiae, licere tibi in die festo mechanicis artibus operam dare, in quem diem si incideret praecceptum de jejunando, dico te posse licite etiam tum laborare, & sic à jejunando excusari. Lege Fag. ibi num. 16. 19. Ratio est, quod festorum, ut & jejunij observatio, praecipitur sub gravi praeccepto quod non est probabile vinci posse à qualibet communi proximi necessitate, secus passim omnes dies festi, & jejunia omnia violarentur, cum passim ejusmodi necessitates occurrant: at ab extrema, vel gravi vincitur, saltem tacite Ecclesia consentiente. Certè ex communi sententia, apud Cast. tom. 1. de charit. d. 2. p. 9. n. 1. ad necessitatem extremam proximi succurrendum, licet rem divitis surripere; & ex multum probabili, etiam ad gravem, ita ut tunc minime obliget praecceptum de furto non committendo; multò ergo magis non obligabit praecceptum Ecclesiae ad abstinentiam à servilibus, & à cibis. Ita idem Fag. l. c. n. 6. citans Suar. Navarr. Toletum, & alios.

17. Ex his collige rationem consilij, quod olim dedi Nobilissimae, & aequae ac piissimae puellae hic Panomi. Scilicet ea est à me, an diebus festis possit alicubi operi servili suendi, vel vestis phrygiae elaborandi vacare, quo post implerum Missae praecceptum otium falleret diei; quem quidem diem alia ejusdem conditionis forminae in nugis, atque confabulationibus, ut interim alia taceam, vanè consumunt?

18. Dixi sententiam esse Doctorem non ignobilis notae, licere ad otium vitandum aliquid laborare die festo: Ita Sylvester. v. Dominici, quest. 5. conc. 4. marg. 3. praec. f. 1. 2. Sa. 2. Festum num. 6. Pell. in man. Reg. tract. 8. cap. 4. fin. sed id negari verius ab aliis; Ita Sanchez lib. 1. conf. cap. 2. d. 8. num. 13. Laym. l. 4. tr. 7. c. 4. n. 2. fin. aliquid nam aliis viis licitisque operibus provideri otio potest; nec tantum praecceptum pro causa tam levi, negligendum est. Excepitur dumtaxat ab illis Doctores, si quando in orio demonis tentatio urgeret, ut labore illo succurri posse tanto malo crederetur, quia certè in eo eventu urgeret boni spiritualis notabilis, graveque necessitas. Puella haec responsio nequaquam placuit: tum quia religiosissima erat conscientia, tum quia non quidem tentationes illas graves in hoc suo otio experiebatur, sed tantummodo molestiam quandam, animique molestiam.

Dixi ergo iterum ipsam, immò & ancillas suas quemcunque laborem, audita Missa, posse suscipere, quo aliquid laborarent, quod pauperi alicui Ecclesiae, necessariis ornamentis apud cultum divinum pertinentibus, carenti consecrarent, vel quo pauperi alicui peculiari, & extremae, gravemque necessitate patienti, auxilium praestarent; tunc enim & ab otio, & a se, suasque ancillas subduceret, & Deo ob doctrinam modo a latam ejusmodi servilis labor non displiceret: Nota Lector, me dixisse (alicui peculiari) nam in genere pro Ecclesia, vel paupere laborare; cum in tali universitate non appareat urgens, gravisque, ac certa necessitas, non posse die festo laborari, rectè adverteit Fagundez, 1. & ult. praec. l. 1. cap. 14. n. 19. Potè acquievit huic consilio Nobilissimae puella, non paucis agrotis summa necessitate constitutis: suo festivo labore per maximam pietatem deinceps alimenta festivè suppeditavit.

Necessitas Spiritualis.

19. De hac per occasionem satis sit pauca modò dixisse n. 18.

Absenti ubi celebratur Festum.

20. Si quis, ex Sanch. Suar. Filii Navar. aliique apud Bon. 3. Eccles. disp. 6. q. unic. part. 3. n. 17. siue calu, siue etiam cum intentione, labore, exit à loco, ubi agitur dies festus; accedens ad locum, ubi festum non est; ibidem posse cum servilia operari, nec per illam intentionem peccare, & alia simili satis colliguntur ex supradictis, cap. 3. §. 2. n. 10. quia nimirum is non transgreditur praecceptum, sed utitur jure suo, illius obligationem à se excutiendo; illum locum recole, & satis erit.

Consuetudo.

21. Haec est excusatio communis in omnibus praecceptis, & legibus humanis; nam propterea solum hic aliqua consuetudines subdam circa nostram materiam ab Auditoribus approbatas; ceteras quisque exploret in Patria sua, inventasque custodiat.

22. Cajetanus 2. 2. quest. 122. l. 4. & Suarez tom. 1. de Rel. l. 2. cap. 2. n. 3. cum docuissent actiones coquendi cibos, aliaque, quae ad praeparationem culinariae mensaeque ordinariae pertinent, esse de servile; addunt consuetudinem tamen eas fecisse jam licitas. Notat insuper Fag. i. Ethel. p. 1. c. 1. n. 19. fuisse hanc consuetudinem actionem ad praeparationem ciborum artificialium, atque ad actiones colligendi cucurbitas, occidendi, excoquantia animalia, quando haec fieri antecessenti die poterunt.

23. Toletus in sum. l. 1. cap. 24. l. Cajetanus l. c. Sotus, lib. 2. de just. q. 4. ar. 4. ajunt venationes, aucupationes, piscationes esse ex se prohibitas die festo, sed jam excusari consuetudine, quae videtur praevaluisse, scientibus & patientibus Praelatis. Intellego autem, si haec fiant sine magno apparatu, ut §. 1. num. 9. explicui. Et quamvis Suar. 1. 1. de Rel. lib. 2. c. 28. n. 3. restringat consuetudinem de piscatione, ad eam, quae fit flumine; tamen praedicti Doctores citati, sup. cum de Piscatura, lib. 1. quibus adde Sanch. in consil. l. 5. c. 2. d. 1. §. 2. loquuntur universim: Et certè, quando sit sine magno apparatu (ut etiam piscari arundine quamvis ob lucrum, eadem videtur esse ratio; siue in fluvio exerceatur, siue in mari).

24. Fagundez l. c. c. 1. num. 3. cum docuisset actionem delineandi imaginem; & lineas ducendi ad illam postea pingendam esse (in sua sententia; nam in nostra jam diximus supra) opus servile, addit solum excusari posse, vel ex parvitate materiae, seu temporis, vel ex consuetudine, vel ex eo quod illud non sit pingere; sed memoriam jugare.

25. Idem ibid. n. 22. cum statuisset opus digladiandi esse opus mechanicum, subdit: Consuetudo tamen hanc actionem fecit licitam, addiscunt enim juvenes, artem digladiandi diebus Dominicis, videturque, & consentientibus Praelatis.

26. Rodriguez, in summa, cap. 122. n. 4. & Navarrus conf. 1. de festorum observatione, excusant venditiones Calceorum, ob consuetudinem visam & toleratam à Praelatis.

27. Cast. Pal. tom. 2. d. 2. de observ. festorum. p. 6. n. 21. docet usum, quo fiunt aliquae exercitationes Militares, licere die festivo; tum ratione consuetudinis, tum moralis necessitatis, quia non possunt comodè aliis diebus fieri.

28. Sanchez, in consil. l. 5. c. 2. d. 18. n. 12. sic habet: Etiam cessante necessitate, & consuetudine antiquissima sunt licita aliqua munera, quae solum facere Agricola in vere, dum habent segates in area, scilicet tritum vertere, extendere, aut separare: & idem est de consuetudine Hortulanorum vigintium olera in die festo, maxime quando in his omnibus intervenerit aliqua necessitas sic docet superiores.

29. Sanch. v. Festum n. 5. sic docet: Inter agere etiam committitur multis opusculis suppellectilibus, licet concedente id consuetudine molendina item, & mundinae excuset consuetudo.

30. Addam denique, & ego junior consuetudinem illam; quae omnibus fere diebus festis à Prandio famuli praediis inservientes, solent in Sicilia lignatum à Dominis mitti; tum nimirum singuli suum fascè, certè cum notabilis temporis jactura, colligentes, domum ad communes usus

habetis asportent. Observavi id cum ruri essem; perperam (nulli enim me per sepe jura, & illis otio, quo nunquam minus otiosus sum, litteris vacare) observavi, inquit, & quævis non semel à Dominis, quo jure die festo præcipiunt; responderuntque sic, morem in suis locis convaluisse, ut qui famuli die festo Domini primum comederent, idem & Dominis, ne tota die otio essent, aliquid inferviret: At illi excusatio, atque, quodammodo mos inductus est, non videri condemnandum castitiam.

Dispensatio.

31. Si adest causa moraliter certo excusans ab observantia festi, perpena scilicet sollemnitate festi, necesse est operis, ceterisque circumstantiis; Superioris dispensatione opus non est. Ita Azor Sylvestre, Suarez alique in publicis sit laborandum, ut vitetur scandalum; Penam dispensatio quæ gratis ex Concil. Trid. sess. 2. c. 18. (in ceteris omnes dispensationes) dari debet. Si verò nulla adeest causa, nec est petenda, nec concedenda dispensatio: quod si concedatur, peccabitur an valide tamen deat, mox n. 37. docebimus: denique quanto prius iudicis publici (nam ceteris regula ad sufficientem causam hac in re dignoscendam, non habetur) dubium est, an causa sit sufficienter excusans; tunc enim vera dispensatio concedi potest, quæ impetrata operi servili, die festo sine scupulo vacabitur.

32. Sed quis Superior eam legitime dabit? Summum Pontificem in festis quibuscunque posse valde, etiam hoc causa licet sine eadem illicitè, dubium ne sit. Ita DD. de c. passim. Illicite mortaliter, an venialiter? Vnde apud Castro Pal. tom. 1. str. 2. de diff. d. 6. p. 8. §. 1. n. 5. Pontificem lib. 8. de matr. c. 14. n. 4. Sanchez lib. 8. de matr. d. 8. n. 7. de retractan. lib. 5. conf. 3. d. 6. n. 6. lege eundem Sanchez de matr. lib. 8. d. 8. n. 4. simili modo ordinarius in festis, iuxta Ducelesano, vel propria consuetudine introductis: Hi enim cum causa ita dispensare possunt in particularibus casibus, quoad festa introducta à jure communi; ut hoc non existeret, non solum illicitum, verum etiam invalidam dispensationem, si attulerunt frustra concedant, cupis rationem trademus infra, c. 3. §. 7. n. 55.

33. Nominè Ordinarij in hac materia veniunt, ex Fagundez ibid. alique cit. Primò Episcopi, omnèsque jurisdictionem Episcopalem exercentes, eorumque Vicarij Generales in spiritualibus, non jam ex Generali Vicarij concessione, sed ex speciali mandato. Ita Merolla r. 3. de cap. 6. dub. 57. n. 146. Barbosa de potestate Episcop. p. 3. cap. 4. n. 2. alios citans Sanch. de matr. lib. 3. d. 40. n. 12. siquidem in Mandato generali non committuntur ea quæ sapienter liberalitatem, & gratiam, qualis certè est quæcunque dispensatio. Quod si in generali Vicarij creatione committi intelligitur dispensatio in deordinationibus Matrimonij, id propter peculiarem concessionem Tridentini esse, notant Juris Doctores apud Meroll. ibid. n. 354. Nam ceterum, utpote gratia, mandatum speciale requiritur & ipsa.

34. Secundò, veniunt Prælati Regulares, quales sunt Generales, Provinciales, Superioresque locales, totius Monasterij regimen habentes; semper, quoad suos dumtaxat subditos.

35. Quid, quoad famulos sæculares? De jure nihil circa hos Prælati Regulares hac in re possunt; quia sæculares de Religiosorum jurisdictione spirituali non sunt, ex vi privilegiorum modicissimum quid illis conceditur, quod sic tradit Portella in dub. reg. v. Laborare: Episcopus I V. (orat. 7. in Bull. Rodrig. leg. & alium Rodriguez in compend. 67. n. 13.) concessit, quod sæculares quique peccato possint laborare in nostris Conventibus in die S. Crucis Septembris, in die S. Michaelis, Sanctorum Innocentium, S. Sylvestri, quando non incidunt in Dominum. Vide videam Prælatis se peccare mortaliter alios, si

Part. I.

contra prædictam explicationem invicent, vel patiantur, quod in suis Conventibus sæculares laborent, etiam gratis? Hæc ille.

Vbi nota. Primò, hoc esse vivæ vocis oraculum; Secundò, propter paritatem cum prædicto festo Sanctæ Crucis, inter alia esse, de quoniam festo S. Michaelis sit locutio; de eo quod celebratur mense Septembris, an quod mense Maij: Tertiò, nobis ex Societate in compend. privi. Soc. Iesu, hoc tantulum privilegium nondum à N. P. Generali communicatum esse.

36. Tertiò, nomine Ordinarij hic præterea venit Capitulum, Sede vacante; sic Fagundez l. c. alique, quia hoc succedit in universa jurisdictione Episcopi præmori, ex Merolla tom. 3. d. 7. c. 7. dub. 1. num. 2. exceptis casibus in jure expressis; non autem in jure invenitur expressum, non posse has dispensationes expedire; idem ibid. n. 33. Idem potest Vicarius Generalis ejusdem Capituli, ibid. n. 34. sine, sed ex speciali mandato, juxta dicta n. 33. de Vicario Episcopi.

Prædictos Episcopos, Prælatos Regulares, Vicariosque posse suas vices dispensandi alijs committere, dicendo: Si aliter tertius approbaverit causam, is dispenset, etiam certum videtur: quia, cum sint ordinarij, vel certè delegari ad universalitatem hujus causæ, poterunt subdelegare. Ita Sanch. lib. 3. matr. tota d. 31.

37. Quartò denique, veniunt etiam & Parochi, absente Ordinatio: ita Azor, Sylvestre, alique apud Fagund. l. c. n. 37. (putarem, etiam ipso præsentem, propter ea, quæ dicam in simili infra, cap. 5. §. 6. n. 56. cum de jejunio) pro casibus occurrentibus, id quod saltem consuetudine introductum est; ne scilicet desit Parochianis, ad quæ in quotidianis dubijs recurrant: Quoniam autem hæc commissio videtur concessa Parochi ad universalitatem hujus causæ, quantumvis, quantum limitata, id est, in occurrentibus casibus; ideo & poterunt eam, modo n. 36. præcedenti dicto, alteri subdelegare, ut ex eodem Sanch. ibid. n. 4. & 21. colligi potest.

Nonnulla de hac dispensatione dicitur infra, cum de dispensatione jejunij: nam quæ ibi, quæque hic dicuntur, invicem sibi lucem pariant.

38. Superest docere. An Episcopus possit, quando hac in re dispensat, imponere Fideli, ut aliquam elargiatur elemosynam pauperi Ecclesiæ?

Respondeo: Si causa dispensationis, à festi observantia excusans, est certa, non videtur posse, quia tunc nihil concedit Episcopus: ex se enim Fidelis valet laborare: Si est dubia, satis probabile est, eum posse aliquid moderatum imponere, sic Suarez tom. 2. de Relig. lib. 6. de diebus festis, c. 16. n. 4. Layus lib. 1. str. 4. c. 22. n. 29. aliqueque enim nil aliud est, nisi cultum Deo per observantiam festi tribuendum, in aliud bonum opus commutare. Nec rationes in contrarium, quas ex Sanchez loc. mox citando, n. 9. adducit Bonacina tom. 2. d. 1. de legibus, q. 1. p. 3. numer. 23. in contrarium, tanti sunt momenti, ut non possint facile solvi quantum faciunt contra præsentem hanc doctrinam: cas; si est otium, apud ipsos lege.

39. Quid, si nulla existente causâ excusante, Superior dispenset ad labores die festo suscipiendos solum, ut fiat aliquod aliud opus bonum à laborante, v. g. ut ab eodem applicetur elemosyna alicui operti pio, legitime erit dispensatio? Respondeo affirmative, si elemosyna elargienda sit certo pauperi, vel Ecclesiæ, extreme, vel graviter indigentibus, quibus non patet alia via ut succurratur: tunc enim ipsum auxilium tantæ paupertati attribuendum, causam sufficientem gravem affert, ut ex supradictis colligi potest: Verum, si alia via succurrendi appareat, unde nec extrema, nec gravis necessitas existimetur; non video, cur possit Episcopus in festis jure superiori inductis. Ita Sanch. l. 3. de matr. d. 10. n. 9. fin. Ratio est, quia Prælati inferiores nihil possunt in legibus Superioris, nisi, quantum Superior expressè, vel tacite conceperit, ut est communior, & probabilior opinio. Ita Sanch. Suarez. Bonac. Guttier. alique, quos citat: sequiturque

Q. 2.

Cast.

Cast. *tom. 1. tr. 3. d. 6. de dispens. leg. q. 4. n. 8.* att nullibi apparet adesse ejusmodi concessionem, ut scilicet nulla existente causa subditos exculante, dubia ne quidem, & solum ad communes elemosynas distribuendas, vel ad quodcumque aliud opus bonum faciendum, inferior Pontifice dispenset in legibus iuris communis, qualis est observatio festorum, vel jejuniorum, id enim esse dispensare ex causa; sed commutare ad libitum, atque adeo transcendere limites dictae concessionis. Dixi autem (in festis iure Superiori inductis) nam de Summo Pontifice in his, vel de Episcopis in festis iure Dioecelano impositis, alia est ratio, de qua *alibi*.

40. Illud approbo, quia in aliquibus Dioecibus imposita est concedens multa pecuniaria laborantibus in die festo; hanc posse, ut faret Sanch. *lib. 3. de matr. d. n. 10.* probato delicto, & sine fraude exigis & posse, immo debere (ut monet de omnibus similibus poenis Tridentinum *sess. 25. c. 3. de reform. matr.*) locis piis applicari.

41. Cur signate dictum est (sine fraude)? Quia alicubi (dolens refero; quod videtur) ab Episcopis constituti sunt aliqui Officiales, quibus festorum iura dedit nomen *Festuariorum*, quorum est munus laborantes die festo deprehendere, deferre, ac multa pecuniaria condemnare. Ex his ergo Festuarii nonnulli nullo rubore, religione nulla, interdum pactum ineunt cum artificibus, camporumque cultoribus, ut reddant quandam pecuniae censum quotannis, ne eodem anno ab ipsis Festuariis molestiam patiantur, quo freti pacto, an Opifices, ac Rustici faciliores sint ad frangendam legem, alii judicent. Illud proclamo, & id concedi, vel permitti, & ab ipsis Officialibus id praestari, indignum, scandalosum, perniciosum esse.

CAPUT IV.

De Actionibus quibusdam non servilibus die Festo prohibitis.

§. I. *Haec sunt Mercatus, Placitum, seu Iudicium forense, Iuramentum, Mercatus.*

1. **T**ripliciter sumitur Mercatus. Primò enim significat universales Nundinas (Italicè *Fiera*) quae semel, vel bis in anno ad publicum commercium celebrantur. Secundò, Nundinas de quibusdam rebus usualibus, (Italicè *Mercato*) quae semel in hebdomada ad Oppidi abundantiam sunt institutae; Tertio, ipsum actum mercandi; id est, emptionem, venditionemque rerum, c. 1. *ult. de Feriis*, l. 1. 2. 3. *et ult. c. eodem tit.*

2. Primus jam est in usu etiam in festis: Sic Tollet. Suarez, Fagund. Azor. quos citat, sequiturque Castro Pal. *tom. 2. tr. 2. d. 1. de observ. fest. p. 6. n. 4.* Secundum video alicubi in die festo non permitti, licet jam ex consuetudine permitti, dicat Castro Pal. *ibid.* Servetur ergo consuetudo Patriae. Tertius magna ex parte consuetudine videtur jam permissus, videmus enim (ait idem *ibidem*) operarios sine ullo scrupulo die festo conducere, bona defraetor publicae voce Praeconis vendi, necessaria cibo, & potui venalia fieri, calceosque aliasque res leves emi, ac denique passim fiunt privatae venditiones, vel locationes, solum propter reverentiam festi non quasi in publico id fit; sed semiclausis officinarum januis: servetur ergo loci consuetudo.

3. Alicubi venduntur per Urbem publice Cupedia, & res esculentae ad populum, & maxime puerorum illicitamenta: atque ut id impune faciant, impetrant vendentes licentiam à Ministris Ecclesiasticis, data elemosyna. De hac ergo re illud tene, quod paulò *superius*, c. 3. §. 2. n. 41. cum de Festuariis ageremus, habuisti.

Placitum.

4. Placiti nomine comprehenditur omnis strepitus judicialis, id est, citatio partis, formatio processus, seu

cognitio causae, & sententiae, sententiaeque executio in causis omnibus civilibus, & criminalibus, à quocumque fiant iudice, sive Ecclesiastico, sive seculari: quae omnes actiones non solum sunt, nisi addit legitima exculatio, illicitae, sed insuper invalidae. Ita Laym. *lib. 4. tr. 7. c. 2. n. 7.* alique passim; Fagundez *lib. 1. Eccl. praec. cap. 14.* fuit. Castro. item fuit loco cit.

5. Puro tamen licere presentationes facere, institutiones, collationes, provisiones, & cetera Beneficiorum; quia haec non afferunt strepitum iudiciale, nam propterea ne putes vetitum esse diebus festis excommunicationem ferre in aliquem, nec multò magis ab illa absolvi, & ea facere, quae sunt voluntariae iurisdictionis, ut est, v. g. expedire dispensationes; quia haec non requirunt iudiciale causae cognitionem. Pari modo, si Advocates Iudicem informet, si arbitrator, non ut Iudex, amicabilem compositionem statuatur, si Iudex privam sententiam postea proferendam scribat, &c. contra observantiam festi, propter eandem rationem non agent.

6. Nec tamen hic deest causa exculans, nempe necessitas, & pietas. Festis ergo diebus possunt expediri licite causa alimentorum, Carceratorum, Pupillorum, Viduarum, & miserabilium personarum: item causae, quae celeritatem requirunt, quia alioquin res peritura sit. Ita Layman. *ibid.* Et Suarez quidem *tom. 1. de Relig. tract. 2. l. 2. de observ. fest. cap. 30. ad fin.* notat larronem de fuga suspectum, posse die festo capi, & in carcerem trudi; item in pagis causas civiles agitari, si aliis profestis diebus rustici nec adesse, nec vocari commodè valent.

7. Quia ratione hic etiam habeat locum parvitas matris, vide apud Fagundez *lib. 1. Eccl. 1. p. praec. c. 2. n. 8.* & Suarium *l. c. c. 31.*

Iuramentum.

8. De hoc satis sit adnotare, quae compendiosè affert Layman *ibid. n. 8.* Probabile est, inquit, quod Caietanus docet, iuramenta in die festo prohibita non esse praeter judicialia. Alia vero negotia, quae die festo exercentur, ut inauguratio Doctorum, Contractus aliquis civilis, etiam iuramenta, si opus sit, confirmari poterunt, accessorium enim sequitur sum principale. Quod si in cap. 1. de Feriis, major prohibitio iuramentis facta fuit, si Textus significare videtur; non est id usu receptum, vel postea abrogatum.

CAPUT V.

De Jejunio.

1. **N**on hic agemus de jejunio naturali, praenecessario ad Eucharistiae receptionem, quod abstinentiam à cibo, & potu requirit omnimodam, nec de morali, quo juxta rectae rationis regulas abstinemus prudenter à dictis: sed de Ecclesiastico, quod Fidelibus praecipitur statis diebus, potestque describi esse ex Azor. *tom. 1. lib. 7. c. 9. de jejun. q. 1.* Abstinentia à cerò genere ciborum sub unica concessorum comestione, sub meridie suscipienda. Abstinentia à carnibus tantum, cum facultate pluries in die alios cibos comedendi, quae ab Ecclesia servatur Feria sexta, & Sabbato; vocari quidem solet Jejunium, sed largè.

§. I. De qualitate ciborum jejunij.

Abstinentia à carnibus.

1. **H**anc esse de Jejunij essentia, saltem ob universalissimam consuetudinem, firmiter communiter Doctores, Ita S. Thom. *q. 147. art. 8.* Sylvester *v. Jejunium*. Navarr. *c. 2. l. n. 10.* alique mox citandi; ex quo principio colliguntur sequentia.

2. Primò, Dispensatus ad carnes edendas, liber est à jejunio. Ita Caiet. in praedictum locum S. Thom. Fagund. multos referens *prac. Eccl. 4. lib. 1. c. 2. n. 6.* quidquid dicat Joan. Medina *Code de jejunio, quest. 5. d. 2. ad finem.* Ratio est, quia ad actionem quampiam quis teneri non potest

Part I.

10. Illud superest: Quorūnam animalium carnes
hic prohibentur? Respondeo, non nisi eorum, quæ com-
munis hominum existimatio, & consuetus usus jam de-
crevit; habito; semper præ oculis sine Ecclesiæ, quæ pro-
pterea prohibet in jejuniis carnes, ut alimenta multum
nutriticia, hominūque vires admodum reficiantia, à
Fidelibus excludat: Ita Bonac. 2. 2. vult. circa octavarum præ-
cept. Decal. q. 1. p. 2. n. 1. Trullench. lib. 3. in decal. c. d. 3.
num. 1. Tambour. de iure Abbatum, d. 12. q. 9. n. 9. in ul-
tima editione. Certè melior regula dari hac de re non po-
test: Illa enim, assignat pro prohibitis ea animalia,
quæ vivunt extra aquam, & terrestria vocantur, pro
concessis, quæ intra aquam degunt, & Aquatilia nomi-
nantur, fallax regula est: nam Testudines terræ, & Li-

maces extra aquam vivunt, & tamen prohibita die jejuni nequaquam sunt.

11. Si forte appareat nondum nobis cognitum animal ut in orbe novo occurrere facile potest; incertaque dubitatio, an sit caro prohibita, necne; recuratur ad finem prohibitionis, & ad similitudinem cum aliis prohibitis; si enim valde nutriat assimilaturque animantibus nostratibus prohibitis; erit & illud censendum prohibitum, secus non item.

Novi ego hominem nobilem genere, pietate, ac literis nobiliorem, qui nescio qua elephantiasi lecta diu vexatus, post multas peritorum consultationes à non illiterato Medico hoc remedium nactus est suæ incurabilis, ut ab aliis censetur, infirmitatis: ut per animum integrum nullis aliis vesceretur dapibus, nisi præcis capite, & cauda viperis. Horror fuit id initio attentare, varisque, atque exquisitis modis carnes illas condendas, ut imaginationem suam, nauseamque falleret, curabat sanitatis per omnia appetens agrotus: Verum, non multo post tempore non horrorem modò deposuit, sed Viperea fercula ita adamavit, ut postquam in pristinam, immò majorem valetudinem, præter multorum expectationem, fuit restitutus, pro delictis haberet vesci Viperis. Incidit interim ieiunium quadragesimale, nec à viperis undique conquirendis, atque comedendis bona fide bonus vir desitit, donec ab amico semel, qua ratione eas carnes dictis vitis comederet, interpellatus in scrupulum incidit, sequi ab illis eo tempore comedendis (ut erat religiosissima conscientia) statim abstinuit, quæstionemque, An eas carnes prohibita censenda essent, nobis Theologis disputandum reliquit.

12. Quid ergo, quæ te, de hac quæstione sentis, docte Lector? Ego ex modo dictis numero præcedente, nisi me mea fallit ratiocinatio, colligerem carnes hæc prohibitas nequaquam esse, quia Vipera similior est Anguillis, quæ prohibita non sunt, quam cæteris animalibus prohibitis; exigua item nutritionis Viperam esse, cum sit multum terrea, atque admodum medicinalis, non improbabiler conjicio: quare nisi Medicus aliunde ostendar eas esse validæ nutritionis, sicuti sunt cæteræ carnes; prohibitas Viperas non esse puto.

13. Sed quid de partibus dictorum prohibitorum animalium, omnino sunt prohibita? Respondeo omnes, eas nimirum, quæ sunt partes quomodocunque constitutivæ animalis, cartilagine, nervos, sanguinem, &c. quia dum animal prohibetur, non possunt non prohiberi omnes eas partes, quæ ipsum constituunt. His adde jus ex carnibus ex Sanch. lib. 4. in dec. c. 11. n. 4. Bon. r. 2. circa secundum dec. præc. d. 4. q. 2. p. 6. num. 23. jus enim continet partes subtiliores substantiæ carnis, per elixationem eliquata.

14. Quæcunque item medulla, lactidum, axungia, & quæcunque pinguedo nondum vi ignis liquefacta, inter carnes sunt omnino censenda; quia verè sunt partes ut cumque animalis in omnium hominum conceptu, & non mera, & propria excrementa. Idem in rigore dicendum esset de iisdem liquefactis, quo pacto aliquod illorum vocatur à nostris *Sagimen*, de quo mox: quia modica illa liquefactio, mutare naturam substantiæ carnis non potest.

15. Dices at pinguedo, & lactidum nondum liquefacta continent quidam venulas, nervulosque verè carnes, quos non continet Sagimen, cum ejusmodi partes carniæ virtute ignis, vel expurgentur, vel resideant, vel evaporent: ergo posset dici, pinguedinem esse carnem, non verò Sagimen. Respondeo: propter ejusmodi solas venulas, nervulosque, lactidum, & prædictæ pinguedines essent interdictæ: semper excusaretur à mortali, qui ea comederet; quia semper esset parvitas materiæ, in magno cum lactidi frusto, proli quam parvæ modicæque venulæ reperiuntur? Si igitur sub mortali sunt vitæ, certè non propter aliud, nisi quia ipsa verè sunt ex se carnes.

16. Dixi autem signatè (in rigore) nam quia mo-

do num. 9. dictum est, hac in re existimationem hominum esse maxime attendendam, probabile autem est, sagimen existimari inter carnes; ut item non existimari, sed esse numerandum inter lacticia; ideo probabilis etiam erit utraque sententia; atque adeò posse recipi in jejuniis, & posse ab eodem rejici. Ita multi apud Henr. lib. 7. c. 13. n. 11. Ludov. à Cruce de Bull. Cruc. d. 1. cap. 5. d. 16. num. 4. Diana p. 1. tract. 9. res. 2. 1. inclinat Pag. Ecclesiæ præc. 4. lib. 1. cap. 2. num. 20. aliique ab iisdem cit.

17. Superest & aliud: An pluries peccet, qui pluries die jejuniis carnibus vescitur?

Duplicem quæstionem, hæc una quæstio completur: Alteram, An qui per sufficientem distantiam plures carnium manducationes, v. g. mane, meridie, sero, &c. plura numero distincta peccata committat? Et certum est, plura committere. Ita Suar. r. 2. de vel. lib. 4. c. 7. n. 2. & Doctores passim, quia hoc præceptum est negativum, quod obligat semper, & ad semper. Non ita res se habet in præcepto de unica comestione dumtaxat, faciendâ eodem jejuniis die; ita Henr. Tolet. Lay. Fillius. Suar. aliique apud Dianam p. 1. r. 9. res. 44. quando enim plenus bis comedit, vel semel carnes manducasti, atque adeò jejuniis cum culpa fregisti, tertio, vel quarto, vel deinceps eodem die quadragesimalia comedas, non iterum peccas: quia fracto jam per secundam comestionem, vel per carnium manducationem jejuniis, ipsum adimplere non amplius potes: ac propterea contra nullam præceptum, quod à te observari possit, operaris.

18. Altera quæstionem est; quamnam sit censenda continuatio comedendi carnes, ut sic censetur una comestio, adeoque unicuique numero peccatum? Si quis enim initio mensæ comedat ferculum introitum ex carnibus, mox pergat ad tria, quatuorve fercula ex piscibus, denique redeat ad aliud ferculum carneum; quoniam numero peccata committit. Confessori ut duo aperienda, an unicuique dumtaxat?

Respondeo: in hoc exemplo unicuique numero peccatum committi censo; quia per continuatam comestionem, una est refectio, unaque moraliter transgressio: ac si interruptur per alia negotia, iudicio prudentis viri judicandum erit, quæ, si rectum sit ad iterum comedendum, constituitur unica moraliter comedendi, seu se reficiendi actio: Certo si post integram horam redeat quis ad carnes, sive recesserit animo continuandi postea comestionem, sive non continuandi, puto multiplicari peccata, quia tam distans tempus hac in re videtur sufficiens ad moralem multiplicationem: si verò redeat post quadrantem cum dimidio, non ita, propter contrariam rationem. Si persuadet paritas ducta ab eo, qui die jejuniis surgit à mensa, & deinde post horam, vel semihoram redit: post horam enim puto, quantum est ex hoc capite discontinuationis, fracturum jejuniis; post quadrantem, ejusdemque medium, non item: de qua re mox suo loco.

Abstinentia à Lacticiis.

19. Lacticianorum nomine veniunt, Lac, Caseus, Butyrum, similiaque ex lacte constata, atque ova, & etiam illa, quæ vocantur *Non nata*; nec solum ea, quæ tenent albumine sunt circumvoluta, sed etiam, quæ solum continent vitellum; omnia enim sunt ipsa substantia ovorum, licet magis, minùve completa, excludimus tamen nervorum illum racemum, & unde hæc ova pendunt, is enim totus est carneus. An sagimen sit inter lacticia communerandum, vidimus modò num. 6.

Dispensatum autem ad unum ex his, dispensari etiam ad omnia, certum esto, cum Trull. lib. 3. in dec. cap. 1. dub. 2. num. 9. Lezana in summa. v. Ieiunium, n. 11. alii: quæ quia sunt in eodem genere, & pro uno, eodemque censentur; ut in simili diximus de diversitate carnium, modò n. 7.

20. Porro controversa est, an ejusmodi lacticia sint in jejuniis prohibita? Si loquamur de jejuniis infra annum, Vigiliarum nimirum, vel quatuor Temporum, probabile est non esse iure interdicta: quia, ut rectè advertit

Valquez p. 1. tom. 2. diff. 177. cap. 5. n. 54. Idemque
Reginaldus, Villalobos, Thom. Sanchez apud
Diam. p. 1. r. 9. ref. 41. id. præceptum nullibi appare.
Quid de consuetudine? In Hispaniis, & consequen-
ter ubi evulgatur Bulla Cruciatæ, consuetudinem absti-
nendi à lacticiis in prædictis jejuniis non adesse, me-
rito docet idem Valquez: quia, cum ibi major fidelium
pars abhinc quadraginta annis sumat Bullam, comedat
que lacticia, allegari non potest consuetudo contra
lacticia.

Dicescat si non fumerent Bullam, abstinere à lacti-
ciis. Audio, sed consuetudo non ex agendis, sed ex
abstinentiis legitime debet. Ita Ioan. Sanchez in sel.

21. In quibusdam locis extra Hispaniam, lego necesse
esse contra lacticia consuetudinem addunt tamen
non ignobiles Doctores, etiam si adesset, non obligare si-
cuti aliter ad mortale: ita Henricus, Villalobos, utique
Sanchez, Portella, alique apud Diam. p. 1. r. 1. tract. 9.
ref. 41. & ref. 5. cap. 6. quibus adde Escobar. p. 3. de
p. 3. c. 3. quia non constat esse introductam scienter, &
quoniam se mortaliter obligandi, sed potius ex ignorantia,
quia crediderunt simpliciores, se esse à jure obligatos: ita
salas, alique apud Ioan. Sanchez. d. 5. n. 19. si incerta
ergo est, & anceps obligatio prævalet contra illam fide-
lium libertatem, quæ est certa, nec ab ullo jure, ut videtur,
legata: cum in dubio lex non sit censenda obligare, ex
Sancio lib. 7. de legibus cap. 1. n. 13. Casto Palao tom. 2.
d. 4. p. 3. n. 13. Merolla tom. 3. c. 3. d. 2. n. 3. & alii.

22. Si verò loquamur de jejuniis Quadragesimæ,
quæ sunt solemniora, & strictiora, major est, & con-
terior difficultas: Nihilominus, quod neque pro
quadragesima addit in jure, solum rigorosa prohibitio,
non nulli probant. Ita ragund. præc. Eccles. 4. lib. 1.
cap. 1. n. 11. in editione Lugdun. anno 1632. afferens Do-
ctores Comibitenses, Eboracenses, Saluanticenses,
quia in jure, ubi est de quadragesima locutio, solum sic
habetur: c. denique, dist. 4. Par. est, ut ab illis, quæ sementinam
in carnisibus originem trahunt (sic vocantur in jure lacti-
cia), abstinemus. Vbi Glossa: Par, id est, æquum, & ju-
stum. Lege Baronium tom. 8. art. 622. Explicite autem
illud, par est, quasi sit sensus, par debere esse præceptum
de carnisibus, & lacticiis: est nimis negligere vocis la-
tine significationem; par enim est, significat æquum est,
conveniens est: non verò, par præceptum est. Dixi solum
quia alium textum de prohibitione lacticiis non in-
venies in jure, quidam enim alius, qui affertur ex Ca-
non. 16. Trullano sex. Synodi, nullus est auctoritatis:
cum illos Canones ediderint petulantes, quidam Episco-
pi, nec omnino Catholici: ut constat ex eo, quod affe-
rant Ecclesiam Constantinopolitanam esse supra Roma-
nam. Azor. p. 1. lib. 1. c. 16.

24. Sed quid de consuetudine obligante? Respondeo
cum nequaquam adesse, videntur probare modò dicta
num. 21. de consuetudine extra quadragesimam: æquè
enim utrumque persuadent.

Quid ego tandem sentiam, noli à me expectare, amice
Lector, donec clarior declaratio Summi Pontificis acce-
dat, vel finior usus fidelium alterutram sententiam au-
phicetur.

25. Ex eo, quod num. 20. dictum est, jejunia intra
annum admittere in jure lacticia, sequitur dispensa-
tionem ad lacticia, teneri ad jejunandum: quia cum in
jure sit jejunium cum lacticiis, poterit, atque adeo
debet illud servari, ad quod non se extendit dispen-
satio. Inde etiam inferitur, per jejunium cum iisdem ex-
hibitis posse quæpiam lucrari. Iubilæum, uti etiam
satisfacere Voto, & penitentiae Sacramentali, nisi ex
circumstantiis contrarium conjiciatur: Ita Azor. part. 1.
lib. 7. cap. 10. questio. 2. alique contra Navarrum. conf. 5.
de observ. jejuniorum. Ratio est eandem, quia jejunium
Ecclesiasticum est.

26. Inquires: Dominice infra quadragesimum oc-
currere admittuntne usum lacticiis, more Vigi-

liatum intra annum, an vero repellant ad modum Feria-
rum ipsius quadragesimæ? Respondeo: ex communiore
sententia repellunt. Ita Dana p. 3. tract. 6. ref. 80. Trull.
lib. 3. in Decal. c. 1. dub. 3. Diana in summa, v. jejunium,
n. 3. Idem Sanchez in sel. d. 5. n. 25.

27. At per Bullam Cruciatæ, Sacerdotes Religiosos
securè posse in diebus Dominicis lacticia comedere,
puto: Ita Palatius, Corduba, Hunnus, Llamas, Villa-
lobos, Diana, Ludovicus à Cruce, quos citat, sequitur
que Pasqualicus de jejunio, dec. 73. num. 4. Ratio est, quia
in Bulla Latina, cum est locutio de Sacerdotibus, & Re-
ligiosis, signatè dicitur, eos non posse licitè comedere
lacticia in diebus jejuniis, At dies Dominici, dies jeju-
nij nequaquam sunt.

28. Dices: in Bulla vulgari, quæ solet publicari à
commisario Cruciatæ, non dicitur in diebus jejuniis, sed
in diebus quadragesimæ: at dies Dominici, de quibus lo-
quimur, dies sunt quadragesimæ. Respondeo: cum Com-
missarius minimè gaudeat facultate mutandi substantia-
lia Bullæ, credendum est, cum nomine dictum quadra-
gesimæ, quod ponit in Bulla vulgari, intelligere dies jeju-
niorum quadragesimæ: & quidem merito: nam dies Do-
minici sunt ultra dies quadragesimæ, qui dies propriè sunt
Quadragesimæ. Responso ipsius Pontificis, qui contra-
rium decrevisse à nonnullis apud Rodr. in Bulla Cruc.
§ 8. dub. 1. affertur, eodem eliditur modo, quo n. præc. dixi-
mus in simili, nimirum de ea responsione authenticè ne-
quaquam constare.

§. II. De unica comestione in die jejuniis.

1. Comestionem unicam esse de substantia jejuniis su-
pra diximus, unde num. 17. intulimus per tertiam,
quartamve, vel aliam comestionem non frangi jejunium,
quia jam fractum irreparabiliter fuit per secundam. Con-
trà, certum est frangi, si pluries eodem die cibis in para-
vitate materiæ ultra unicam refectonem sumatur; quia
ex pluribus parvis fit una notabilis comestio. Ita Merol-
la tom. 1. d. 2. c. 4. dub. 9. n. 215. & passim.

Lac, Ius, Vinum, Mustum, Cervisia, Aqua condita.

2. Unicam comestionem diximus, non, unicam po-
tationem: hanc enim pluries in jejunio adhibere nullo
jure prohibetur, cum in die jejuniis prohibeatur solum
nutritio, delectatio gulæ, ut provenientes ex cibo: non
verò ut ex potu procedentes. Ita S. Thom. 2. 2. q. 147.
art. 6. Azor. part. 1. lib. 7. cap. 10. quest. 7. Sanch. in consiliis
lib. 5. c. 1. dub. 23. n. 2. alique passim.

3. Verus autem potus in eo consistit, quod adhibea-
tur ad vehiculum cibi, seu alimenti, & verè talis sit: non
enim sufficit, quod tu ad talem finem assumas, nisi etiam
res ejusmodi sit; ut per se, & naturâ suâ adjuvet ad eli-
xandum, vehendumque alimentum, non verò sit alimen-
tum: sicut Gallina distillata potus esset, quia liquida, quia
sedat fortasse sitim, quia ad finem vehendi per venas ce-
te alimenta, à te posset assumi.

4. Hinc non licet intra diem jejuniis ebibere ac, vel
jus: sed licet bibere vinum, mustum, cervisiam, aquas
ex herbis, vel eodem vino distillatas. Ita Anton. de Leon.
in q. chachlata, p. 1. §. 1. etiam de manè, etiam ob solam
delectationem, etiam multoties in die, etiam in fraudem
jejuniis: quia illa in usu communi cibi sunt; hæc autem
etiam cum prædictis circumstantiis verè sunt potus. Ita
Laym. lib. 4. tr. 8. c. 1. n. 7. Sanch. l. c. n. 4. Dian. p. 1. tract. 9.
ref. 23. Lezzan. v. jejunium, n. 2. Pag. Eccles. præcept. 4. lib. 2.
c. 4. n. 14. in edit. Lugdun. anno 1632.

5. Idem puto de aqua saccharo, citro, gelsiminis,
anito, aromatibusve condita, eo modo, quo nostra
ætatè usui Proceribus sunt: tum quia modica est quanti-
tas sacchari, vel aliarum rerum, quæ in ea aqua internif-
centur: tum quia illa apponuntur per modum medicinæ,
ne sola aqua stomacho noceat: tum præcipue, quia
assumuntur in veram potationem, & in verum alimentum.

Q. 3

vehiculum, & vere tales sunt: non vero in comestione vel per se in nutritionem.

6. Contrarius videtur Sanchez in *conf. lib. c. 1. dub. 23. m.* sed fortasse loquitur in casu, quo ita interpretatur magna quantitas substantialis, cibis extrahantur à natura potionis.

Sapa, Acetum, Oleum, & similia Condimenta

Præciscendo à parvitate materiae quæ semper in his usu venire solet, hæc ex se jejunium frangunt. Id quod certum omnino sit, quia non ad potum, sed ad cibum pertinent. Unde sit, ut si jentaculo v. p. pertinet illa adhibeas in die Jejunij, non quidem extra octo uncias, quibus constare illud posse dicimus *in se*: sed extra illas computari debeant, tibi enim sunt quoad substantiam: & ad modum item cibi assumuntur.

Vua, Mala Massilica, Medica, Aurea, Punica, & similia.

7. Ne idem de Vua sentias, quod de Vino; hæc enim frangit omnino jejunium, cum non sit potus, sed abusus, Dices, At Vua sumi potest ad sedandum, ut in perine ac potus. Rursus in illa nihil aliud continetur, quod nutriet, nisi ipse liquor inclusus in cortice, qui non est nisi Vinum, vel Mustum, à quo jejunium non violatur. Respondeo, esto sumatur ad sitim extinguendam, esto, nil aliud in illa contineatur, nisi ipse liquor, quod nostrum non est disputare esto, tu succum dumtaxat sugas, cætera ab ore propicias, satis est à nonis excluditur ex eo, quod, ut sic, assumatur: per veram comestione, & non in alimentum vehiculum, cum vinum, vel Mustum ab ipsa expressum, per veram & usalem potatione bibatur.

8. Quod dixi de Vua, de cæteris fructibus dictum volo v. g. de Malis Massilicis, Medicis, Aureis, Punicis, & c. Italice *Limoni, Aranci, Orangi Granati*; eadem enim est, ac de Vuis ratio.

Cocholata.

9. Cocholata Indis, Hispanisque jam diu, Italibus verò dudum valde familiaris, an sit vera potio, ac propterea in jejunij extra refectorem admitti possit; vulgaris est nostra ætate, ac celebris questio?

Puto non esse veram potionem, sed cibum, atque adeo frangere jejunium: Ita Anton. de Leone in *rudimenta de cocholata per totam*, Trull. lib. 3. in *dec. cap. 2. dub. 2. n. 15*. Diana p. 4. tract. 4. ref. 194. & clarius p. 9. tr. 5. ref. 11. Joannes Cardines Medicus apud eundem de Leone in *advertentiis*, cap. 9. Ratio ut mihi videtur efficax, sic formatur, discernendo, quibusnam animantibus uti in jejunij liceat, rursus quænam vera sit potio, quæ comestio? Diximus in Superioribus attendendam esse usum, estimationemque communem; non quidem solam, sed ita fundatam, ut non declinet à fine, & intentione Ecclesiæ jejunium præcipientis: At cocholata fini Ecclesiæ jejunij præcipientis omnino adversatur; ergo & c. Minor probatur, quia finis Ecclesiæ est prohibere extra unicam refectorem, cibos ex se nutritivos, solumque concedere veram potum distributioni alimenti servientem: at Cocholata componitur ex cibis multum substantialibus, & nutritivis, nec per se ordinatis ad vehendum, distribuendumque per venas alimentum; nam propterea manet, & serò jejunio ventriculo sumi consuevit; ergo, & c. loc. cit. de Leone, & Cardines.

10. Semel ego Virum nobilem mihi familiaritate conjunctum convesci manè diluculo, cum eo negotia quædam collaturus. Cumque primo ipso ingressu observasse ejus vultum insolenti pallore suffusum, macilentum, cadaverique per similem; interrogavi, ut sit, de ejus valetudine. Is, infirmè satis se habere subterfusa voce, respondit, meque peramanter rogavit, ut post mediam horam reverterem. Parvi, jvi, redivi. Mirum! adverti ejus faciem pristino coloris restitutam, oculos hilares, vocem validam: ex morte in vitam jam rediisse non gratis dixisses, Quare me cohibe-

re non potui, quominus exclamarem. Deo, superisque sint gratiæ! Bene, inquit, optime salere gratias Dominatorem vestram? Vndenam tam scibita ac tanta vitium refectio? Subridens respondit amicus: Ne mirere, Pater amantissimi, modò enim Cocholata potionem assumpsi, quæ miraculi instar colore, vires, vitam ferè in instanti mihi parere consuevit: Deus immortalis! Hanc meram potionem, non verò validam comestione, Jejunij fini ex diametro oppositam appellaveris?

11. Anton. de Leone l. c. p. 3. n. 20. & parvitate materiae excusât à mortali adhibentem mediam unciam Cocholata, & Escobar l. 1. exam. 3. c. 3. unam unciam cum sufficienti aqua. Id mihi propter duas rationes nequam aridet. Primum, quia ad generalem quæstionem de omnibus cibis in modica quantitate sumptis, hoc modo præsentem difficultatem extorques. Secundò, quia ad dignoscendum, an res modica in aliqua materia, semper sit recurrendum ad finem prohibitionis, ut *sup. lib. 1. cap. 1. §. 3.* fuge docuimus: at certè media uncia Cocholata, valde nocet fini intentio ab Ecclesiâ in jejunio: siquidem media ejusmodi potionis uncia multum, ac valde vitiat, & ut audio plusquam sex uncie alterius cibi valde nutritis; ergo minùs rectè hac in re parvitem diametris: Posses ad eundem modum unam, vel alteram unciam ex vigillis ovorum cum modicissimo sacchari, frustulo aquæ ebullientis immiscere, (nam sic pulchrum non ingraturum palato confablis) illamque sive mortali absorbere interdum, cum jejunas, quia Bulla Cruciatæ gaudes, quantum ad qualitatem ovorum, & quantum ad quantitatem, nil, nisi modicum comedi: cum enim ova non sint perinde nutritiva: ac Cocholata, videbitur sibi esse parvitas materiae, una, vel altera eorum uncia: sique item posses magnum piscem in parvam portionem distillatum suscinere, & similia. Apagæ hæc siquidem in ordine ad finem nutriendi, modica illa nequam sunt, sed notabilia satis.

12. Pro Cocholata, quasi jejunium non frangat, afferuntur ab aliquibus, Turrianus, in *summa*, p. 1. c. 556. dub. 24. Encl. 4. & 7. Lezana. v. Jejunium, n. 2. Diana p. 4. tr. 4. ref. 194. & part. 5. tr. 5. ref. 11. Sed Turrianus loquitur de pura Cocholata, quæ jam mista cum aliis cibis ad nos semper adducitur; & ad parvitem materiae videtur se reducere. Ita Anton. de Leone in *diff. c. Lezana* clarè sentit nobiscum: solum affert, sed non reprobatur contrariam: Diana satis dubitative loquitur in quarta parte: quosque nominat Theologos pro Cocholata, nominat tantummodo ex auditu alterius: & in quinta parte, re melius fortasse perpensa, stat manifestè pronontr sententiam: Vnde in venio Escobar. in *sum. tr. 1. exam. 13. cap. 5.* qui etiam ad parvitem confugere videtur: sic enim habet: Aliquando dixi pro potu haberi Cocholatam: at magis auctoritati inhaerens, quam rationi, Potum esse assero: sed non uti condit abusus, sed quemadmodum potio ab Indis in Hispaniam pervenit: Vnde Cocholata oris, aut lacte conditum, potus non est: sed cibus substantialissimus. Item hujusmodi potio admodum crassa, in notabili quantitate jejunium violat. Verum Cocholata liquidum adeo, ut unica potioni uncia una adhibeat saccharo necessario; potus est, & absque scrupulo assumi potest. Hæc ille, ubi notat primo illuc (in *ad Indis in Hispaniam pervenit*) unde igitur tibi fides, an tua Cocholata sit pura, an mista? Secundò, nec unam unciam Cocholatæ esse admittendam, jam modò numero præcedenti dictum est.

13. Quæ hæcenus de Cocholata disputavi, vera mihi videntur propter rationes intrinsecas: Cæterum, quia video viros pios, religiosos, ac doctos putare eam, prout in Hispania, & Romæ est nunc in usu, esse usalem potionem, nec violare jejunium; nolo (idque propter auctoritatem extrinsecam) hanc sententiam à probabilitatis, securitatisque finibus repellere. Enarravit mihi vir nostræ Societatis omni fide dignus, Eminentiissimum Joannem de Lugo, antequam ad sacram purpuram esset ascitus; dum scilicet Theologiam in Romano

Collegio proficeretur, ita faceret respondisse cui
Sacerdoti ab eo sciscitanti, an Chocholata Ieiunium
frangere contemneret, qui ab ea se contineant: ego vero
inter Ieiunantes sim, ne utquam Ieiunium violare pro-
miser. Hæc ille. Si ergo vir ad hoc doctus, ac pius, tantā
auctoritate præstans, sic discretis verbis edisserit; qua
ratione cum non probabilitur loqui, agere, vālet quis
quam suspicari?

Post hæc scripta legi *Tractatum Thomæ Huradæ*, de
Ieiunio Chocholatorum, p. 2. mor. tract. 10. acriter defendentis, &
quidem eruditè, eam Ieiunium nequaquam frangere, &
aliquid, illum lege.

Arundines Mellitæ.

14. In pluribus nostræ Siciliæ campis Mellitæ arun-
dines educantur, ex quibus magno artificio, nec minori
lucro extrahi; congelarique Saccarum solet. Solent &
melles eas interdum per frutula cultro incisās, recreatio-
nis gratia, quasi cupedias sugere, seu, ut verius loquar, den-
tibus mandere, & atterere, earūque succum palato gra-
tissimum, expulsi interim ab ore pargamentis, degultan-
do trahere: Nil vulgarius apud summos, medios, infi-
mos, quare sæpe in disputationem quæta est quæstio, an
Ieiunium illæ dissolvant? Et dissolvere quidem, si in ma-
gna quantitate sugantur, conveniunt nostrates Theologi:
est enim ille succus maxime nutritivus, alisque non mo-
deste, cum sit ipsa lætari mera substantia: sed illud audi-
re, Bernardinum Piccinum Societ. Nostræ, quem Natu-
ra, & sancti Spiritus peculiaris gratia magnum hominem
fuit, & sapientem, cum casus ad conscientiam pertinen-
tes hic explicaret Panormi, docuisse, duarum ex his arun-
dibus tractum succum non esse contra Ieiunium, nisi
maxime parvitatem. Assensum libere: hæc ratio esse posset,
quia humor, five ex parvis, five ex magnis duabus hisce
cibus in stomachum deglutitus, vix ad duas uncias per-
tingit: hanc autem quoad violandum Ieiunium esse in
communibus cibus quadragesimalibus parvitatem ma-
teriam, docet Turrianus in sum. p. 1. c. 256. d. 27. n. 2. & nos
infra videbimus.

Protractio Refectionis.

15. Si quis in unica sua comestione, quacunque ex
causa, infusam unam, vel alteram horam, non frangit
Ieiunium: quia continuat eandem refectionem, quæ moraliter
unica tandem est. Ita Fagund. præc. Eccl. 4. lib. 1. c. 3. n. 5.
At si in aliquo solemnī convivio eam qui protrahit
in tempus, multum notabile, verbi gratia, à meridie
ad Vesperam usque, ut audio protracta, etiam usque
ad octiduum Ieiunium servabitur?

Respondeo. Dixit quidam, si id apud nos fiat, Ieiunium
nequaquam servari, servari autem, si fiat in Ecclesiis,
ubi id fieri consuevit: quia ab Ecclesia (ajebat) præcipitur
unica comestio secundum consuetudinem regionis; at
ibi tam producta comestio, unica est secundum morem
patris; non vero apud nos. Hæc distinctio non placet
omnibus: enim Ieiunium Ecclesiasticum non servatur;
quod Ecclesia unam in die comestionem præcipit:
illa autem longa refectio, multiplex virtute est, & multi-
plex comestioni verè æquivalere; unde nullo modo est
epta ad præceptum Ecclesiæ servandum. Tunc Ieiunium
esse celebrasse cum dices, qui diem totum, vel ejus ma-
iorē partem in convivio, & computatione protraxit? Tu
quidem id dices, non ego.

Interruptio.

16. Me ad satietatem refeci. Quanto post tempore
plicato, v. g. linteolo, possum sine violatione Ieiunij ali-
quid addere meæ refectioni? vel quanto tempore ante
sondum, v. g. eodem explicato, possum aliquid prægu-
stare? Respondeo: quantum iudicio morali satis est, ne
interrumpatur unitas refectionis, hoc est, ne distrahatur
unica comestio ad constituendam secundam. Ita colligo
ex Sanchez in conf. lib. 5. c. 1. d. 24. n. 5. Quadrantem unum

cum dimidio, innui supra non afferre moralem interrup-
tionem, etiam si animo destinaveris nil amplius come-
dere; quia dum adhuc remanet unitas morales comestio-
nis, illam voluntatem mutare, culpa non est: Ratio, cur-
plus temporis admittendum non sit, ea est: quia secun-
dum moralem, communemque hominem existimatio-
nem in hoc casu, ubi nulla necessitas excusat, ea refe-
ctiones non erunt unica comestio, sed plures.

17. Sed quid, si propter aliquam causam v. g. propter
negotium aliquod, interrumpat quis comestionem, quan-
do nondum plena habita est refectio? Respondeo: Huic
propter dictam necessitatem aliquid longioris temporis
indulgerem: nempe horam: ita Sanchez ib. n. 1. alter Sanchez
duas horas concedit disp. 52. n. 4. quando animo redeundi
facta est interruptio; multo magis si animo redeundi in-
terruptio facta sit: hinc infert Thomas Sanchez ibid.
n. 2. & 3. Lectores ad mensam, immo ediat ante lectionem
aliquid comedere posse, ut item famulos, quando Domi-
no comediti inserviunt: propter necessitatem enim re-
fectionem, quam post unam circiter horam perfecturi
sint. Simile quid licet Mercenariis, qui dum ad mensam
sedent, vocantur ad merces vendendas; hæc enim artis
necessitas facit, ut illæ complerent refectiones per horam
unius horæ, plus minus, interruptæ, animo præsertim re-
deundi, unicam moraliter constituent. Duas horas con-
cedit Sanchez, sed nimis id esse putat Escobar tract. 1.
exam. 13. de Ieiun. c. 3.

18. Audivi asserentem, posse refectionem propter ali-
quod negotium interrumpi à meridie etiam usque ad ves-
peras; illæ enim (ajebat) semiplenæ comestiones ununtur
per intentionem unicam volentis sed ad sibi d. Iam
refectionem redire: sed nimis id amplè dictum est: Cum
enim jam penè digesta sint alimenta sub meridiem as-
sumpta, nequit unicam refectionem vespertina refectio
constare cum meridiana. Illud igitur in hoc, & similibus
casibus attendendum est, an negotium sit magni momen-
ti, necne; & iterum, an notabili refectionis parte carveris;
si enim magna causa fuit, cur notabilem cenæ partem
Vesperas rejeceris, Pia Mater Ecclesia non intendit te
sine sufficienti refectione diem transigere. Quod si mo-
dicum cenæ reliquisti, cum parum pro nihilo reputetur,
non habes jus te iterum reficiendi: jam enim manè suf-
ficienter, quoad substantiam refectus es: si verò necessitas
interrumpendi notabilis non est, tibi imputabitur; non
enim debueras sine urgente necessitate refectionem disse-
rare. Fateor tamen posse evenire, ut peccaveris manè,
dum sine necessitate refectionem interrupisti cum ani-
mo comedendi sub noctem; non verò serò peccas come-
dendo; quia nimium poteris ita viribus destitui, ut re-
fectione proflus indigeas.

Hæc autem omnia iudicio prudentis viri, gravitatem
negotij, temporis distantiam, personæ vices, & similia
perpendentis potius, quam certā regulā definiti valent.
Ita Azor. p. 1. l. 7. c. 9. g. 1. Regin. 4. c. 14. n. 177. alique.

§. III. De Ieiunio, quod in Ieiuniis indulgere.

1. Quæ possunt de Vespertina refectione quaeriri, ad
tria reducuntur, ad ejus quantitatem, ad qualitatem,
ad tempus sumendi.

Quantitas.

Iam apud Recentiores opinio recepta nunc est, ad octo
circiter uncias pertinere eam posse, non quidem ex lege
scripta, sed ex consuetudine legitime introducta. Ita Fag.
lib. 2. de Eccl. pr. c. 4. n. 13. & 19. Suar. Dian. p. 1. tr. 9. ref. 1.
Ioan. Sanchez in sel. d. 52. n. 7.

Posse quartam partem solitæ cenæ pro Ieiunio
comedere; ut si viginti uncias assumere in cenā soles,
possis assumere quinque, si quadraginta, decem, proba-
bilis est opinio. Ita Regin. tom. 1. lib. 4. cap. 14. dub. 10.
nn. 185. Laym. lib. 4. tr. 8. c. 1. n. 9. Filliuc. 2. 2. tr. 26. p. 2. c. 3.
q. 7. n. 33. sed quia communiter vix ad triginta duas un-
cias hominum cenā solet ascendere, ideo, qui concedunt
uncias

unicas octo absumi posse, quæ sunt quarta pars detracta duabus, non longè ab hac opinione videntur recedere; cecidit tamen: quia hæc uncias octo concedunt omnibus, sive ampla, sive modica æna utentibus, sive robustis, sive valetudinariis, sive iis octo cibus famis proflus extinguatur, sive nequaquam, quæ prudenter inductum pro praxi est, scilicet scrupulis pateret, paulo religiosioribus via.

Dixi autem (octo circiter uncias) nam parum excedere addendo unam vel alteram unciam supra prædictas octo, esset, ex nonnullorum sententia parvitas materia, nec peccatum mortale constituens. Ita Pell. Leander, ex Turriano apud Dianam *part. 9. tract. 6. res. 15. 15.*

2. Petes. Potestne licitè quis panem in quantitate debita, vel ciceres, fabas, similemque materiam coquere in aqua, vel alio liquore, illamque totam pro jentaculo assumere? Respondeo: non posse docet Fillucius *tom. 2. tract. 27. p. 2. cap. 2. num. 31.* quia sic liquor ille non recipiet amplius rationem potus, sed propter coctionem ex illo, & materia solida, fit unus cibus solidus, & quidem excedens concessam jentaculi quantitatem. Posse probabiliter censet Bon. *sect. 4. de Iubil. casu. 18. n. 128.* quia in substantia ille liquor super remanet liquor, & vehiculum alimenti, nihilque addit ad substantiam nutritionis, illaque coctio solum reddit cibum magis stomacho convenientem, & nil præterea. Quare sicut panis in vinum infusus extumescit quidem, sed non fit major in substantia, unde nec Fideles timent concessam quantitatem panis sic pro jentaculo absumere; ita in casu nostro, &c. His in prima editione evulgatis, volens quidam, & per familiaris id in praxim deducere, panis uncias ad lancem octo, in aquam infudit, elixavitque. Coctione autem facta, bilancem iterum admovit, compertitque augmentum valde excedens, hoc est, usque ad triginta fere uncias, pulcem illam accendisse. Bonam ergo partem eius cum simpliciter æque illa fere ad satietatem refectum esse, sentit, sive noluit, sive non valuit ad id, quod reliquum erat comedendum, procedere, dicebatque deinde amici: *lentarene hoc est, an plene canare?* Certe Fillucius, & qui eum sequitur Pasqualigus, de jejuniis decisione 106. dum illam sententiam proferebant, rem experti non erant. Hæc ille. Quare ejusmodi opinionem vocare probabilem nequaquam audeo. Non, quia putem aquam illam augmenti causam, in aliquo commutari per ignem, sed quia non potuit consuetudo, unde totum jentaculi jus habentur, introducere, ut tantam pulcem pro jentaculo absumeres, quanta fere sufficeret, si non ad plenè nutriendum, certè ad plenè satiandum. Introducere verò potuit, biscorum, panemque in aquam, vel vinum, dum actu te reficis, infusa (id, quod parvam mutationem affert) comedere.

Huc, quando agimus de quantitate jentaculi, reduci potest quantitas, quæ in die jejuniis sumpta, judicanda sit parva materia; Hanc igitur, vel esse unam, vel alteram unciam ex nonnullorum sententia dixi; nunc constans ex mea, quia tam parva quantitas cibi Quadragesimalis (nam de carne mox non nocet notabiliter jejuniis).

Addit Bauci, in *select. g. 241.* & Henriquez, unum ovum, aut parum orizæ cum lacte, vel frustum casei esse parvam materiam, assumantque tum, propter hanc parvitatem, tum propter paupertatem, posse concedi ostiatim mendicantibus, quando alia non habent, ut ea comedant in die verito. Hæc ex Bauci. Verum Henriquez *l. 2. c. 13. n. 9.* propter paupertatem ea concedit, non propter parvitatem. id autem probabile est, quia aliud non habenti parum obsonij videtur esse prædicta quantitas talis cibi, at propter parvitatem, nec unum ovum posse concedi, ex mox dicendis *n. 3.* colligitur: verba autem Henriquez hæc sunt: *Habet enim paupertas multa Privilegia, & unum ovum parum orizæ cum lacte, vel frustum casei est in his parva materia.* Nota illud in his.

Sed quid de parvitate in esu carnis? Respondeo. Cum hæc sit majoris nutrimenti, quam leviores cibi Quadragesimales, & pro illa addit aliud præceptum, de ea non

comedenda tempore jejuniis, parva ejus quantitas judicatur ab Alphonsio de Leone, & Dian. citati à Pasqualig. mox citandos quasi sumer, solent coqui, ac Pinctæ ad præguandos cibos (qui certè ne venialiter quidem peccant; quando ob necessitatem famulatus, & sui minister id præstare.) Pasqualigus autem, de jejuniis *decis. 49.* quem refert, nec refert Bauci in *sing. cas. 287. vers. Pet. d. 12. c. 10.* ait, in esu carnis dimidium circiter unciam esse parvitatem materiam.

Quoniam igitur volui ego expendere quanti ponderis esset ovum unum, atque inveniri illud mediocrius multitudinis, & deducto cortice, tum aqua coctum, seu exatum, tum crudum, tum sartagine frictum, duarum unciarum pondus attingisse, ideo fit, ut quarta pars ovi, vel æqualis illi carnis portio sit in hac re nostra materia parvas judicanda.

Qualitas.

3. Hic certant Theologorum arbitria. Breviter, Dico præterea: de cibis communibus quadragesimalibus, herbis nimirum, sive crudis, sive elixatis; piscibus, sive parvis, sive magnis, sale coctis; fructibus, sive recentibus, sive siccis, dulciariis, pulvis, quas Ministras appellamus, & amygdalarum etonore, ex leguminibus, & similibus: ea accipi possunt pro jentaculo, quæ cuilibet arident, modo constatum ex panis, ut sit, & ex prædictis, quod accipiant, non excedat uncias octo. Colligitur ex Bon. *l. 2. disp. ult. de præ. Eccl. g. 1. p. 3. n. 3.* & sic Cajet in *summa, 2. a. 3. fin.* Bizot. *p. 4. summa, de 3. præ. dec. c. ult. mem. 2. a. 3.* plures apud Dian. *p. 9. t. 6. res. 8.* Ratio hujus dicti est, quia, licet jentaculum ex consuetudine sit introductum, & panem non accipiant nisi cibi leviores ex prædictis, quales sunt fructus, dulciaria, &c. tamen non est certum esse introductam absolute consuetudinem de sumendo jentaculo, sub hac restricta necessitate, ut non possint nisi tales, vel tales cibi jejuniis assumi: Ergo nec nos astringere sub peccato debemus. Certum etiam est jentaculo posse nos frui; incertum, an tales cibi substantiales sint exclusi: ergo prævalet libertas valendi illa assumere.

4. Dico secundò: in diebus jejuniis, in quibus supra diximus posse ex Bulla Cfugiaræ, vel ex aliquo capite comedij lacticia, probabiliter posse ea assumi pro jentaculo, (exceptis ovibus, de quibus postea) in modica prædicta quantitate; ita scilicet, ut juncto proportionato pane, octo unciarum fines non transiliant: Ita Laym. *lib. 4. tr. 8. c. n. 9.* Turr. in *summa, p. 1. c. 256. dub. 37. concl. 3.* & plures apud Dian. *loc. cit.* Ratio est, quia ex una parte per Bullam, vel aliud caput licet tunc Fidelis iis lacticiis, caseo, lacte, butyro vesci: & ex alia, non appareat unde ea certò prohibeantur pro refectuiuncula vespertina: ut modo de quadragesimalibus cibis dictum est ergo, &c. Adde si ij, qui strictissime de jentaculo loquuntur, concedunt posse in eo assumi ea, quæ apponi pro secundis mensis solent, fructus, dulciaria, &c. cur non poterit caseus, qui communiter in secundis mensis adhiberi consuevit? At est anagnæ nutritionis. Respondeo non ita: ut mox dicam, cum de ovibus, de quibus jam subijcio.

5. Dico tertio: pro jentaculo ova adhiberi non licet. Ita Sanch. *lib. 5. conf. c. 1. dub. 25. n. 4.* Fill. *t. 2. tr. 27. p. 2. c. 1. dub. 6. n. 30.* Diana *p. 1. tr. 9. res. 1. & p. 4. res. 117.* Ratio est, quia sunt maxime substantia, & nutritionis, atque adeo ex diametro jejuniis opposita; ut vix unquam invenias, qui videns Fidelem vespere ova comedentem, judicet eum jejunare.

Non sic de caseo, cæterisque lacticiis; quæ certè, ut omnes fatentur, minus sunt nutritiva, & nullo modo ovibus familia: nam propterea viribus ob debilitatem destitutus, vitellos propinant Medici: non verò alterius generis lacticia.

Instas, licet ova sint valde nutritiva, tamen in jure pro aliquibus saltem jejuniis, conceduntur, ut supra vidimus: ergo unde habetur, quod pro eorundem jejuniis jentaculis prohibeantur? Respondeo, habetur ex hac ipsa eorum vi nutritiva: si enim ea concedantur in refectio

summo mane: ita Laym. *ibid.* n. 10. Fill. *l. c.* n. 72. Bon. *l. c.* n. 3. Lezz. *v.* Jejunium, n. 5. Toll. *lib.* 6. c. 2. n. 5. quia contra nullum p. æ ptum delinquitur, & corpus toto integro die non comedendo, æque, ne dicam plus, maceratur. Ajo denique, cum dispensatione, vel aliqua causa, ne veniale quidem esse, sine illis culpam, sive tammodo venialem. Ita iidem, quia est aliqua deordinatio tam citò ad prandium accurrere, quando ceteri se continent, à qua liberat dispensatio (vel causa).

3. Pro iis autem, quos iuvat putare meridiem esse horam se reficiendi statutam sub mortali; nota posse eos prandere unà horā circiter ante meridiem in hyeme. Ita Ioan. Sanch. d. 5. n. 1. Trull. in *dec. lib.* 3. c. 2. d. 4. n. 2. fin. & duabus in æstate: Ita Bossius *scilicet* 4. de *Iubileo* c. 18. n. 100. Ratio est, quia una hora ante, vel post punctum præcisum meridiei hyemalis, & duæ ante æstivum, quando longior est dies, potest hac in re merides moraliter haberi. Hinc quoniam mendicantes, quinque eorum privilegia participant, gaudent privilegio anticipandi refectioem jejuniij per horam. Ita Comp. *prin. Soc. Iesu*, v. ideo poterunt hi prandere duabus horis hyeme, & æstate ante meridiem Solaris horologii; nam unam, vel alteram dat moralitas meridiei, reliqua Pontificis concessio. Et quia multi probabiter concedunt, comedere semihora ante statutum, vel concessum tempus, etiam sine ea fa. no. esse notabilem culpam, quia parum pro nihilo reputatur. Ita Diana p. 5. n. 5. ref. 10. & p. 1. n. 9. ref. 27. Fil. *tr.* 27. p. 2. c. 4. n. 73. ideo hyeme poterunt hi duabus horis cum dimidia, æstate tribus cum dimidia ante Solarem meridiem mensæ accumbere; & quidem ex causa studij, itineris, negotij, &c. etiam sine veniali. Atque hæc quantum jejunantibus faveant, etiam in opinione illa rigorosa jam vides.

4. Illud denique hic proprium sibi vendicat locum. An in Quadragesima liceat ante recitatas Vesperas comedere? Prescribitur enim in *Missali Rom.* in rubr. ser. 4. cin. Vesperas eo tempore esse recitandas ante comestionem, Respondeo licere, sive iis, qui in Choro Vesperas persolvunt, sive iis, qui extra chorū. Ita Medina *c. de jejunio*, q. 2. fin. Cajet. in *summ. v. Jejunium* §. hora competens. Navar. c. 21. *Manual*. n. 27. Fagund. *præc.* Eccl. 4. lib. 1. c. 13. n. 9. Regin. *lib.* 4. c. 13. n. 159. Ratio est, quia horæ Canonice non habent hanc connexionem necessariam cum jejunio: solum ita congruenter servari disponitur (non jam jubetur) per Rubricas, ne Vesperinum Officium differatur, si decantandum sit post cenam jejuniij, quæ valde serò faciendā supponitur in Quadragesima; Imò, quia apud nos jam inolevit usus comedendi circa Meridiem opportunius esse post meridiem, atque adeo post comestionem, sua scilicet congruenti hora, Vesperas recitare. Cum Romæ Sacerdotio ego initiatus recenter fuisset, operante Rubricis ediscendis de more darem, narrabat quidam ex meis sodalibus Robertum Bellarminum Sapientissimum, æquè, Sanctissimum Cardinalem solitum dicere, congruentius esse nostra hac tempestate Vesperas Quadragesimales recitare post prandium, quam antea: Nam apud maiores nostros (dicebat prudentissimus vir) ideo Vesperas recitabantur ante refectioem, quia refectio præstarebatur ad horas Vespertinas, & in Quadragesima quidem longè post Nonam. c. solent, de consecr. distinct. 1. at nunc si jam à statuta hora est cena dejecta, & in prandium mutata ascendit ad Meridiem, ne, quæso, per novam licentiam deiciatur hora recitationis Officij Vespertini, contra debitum ritum ad tempus ante meridiem transmittatur. Hæc Bellarminus.

§. V. Quædam de obligatione Jejunij, ubi:

De media nocte, qua ratione hic intelligenda.

1. Rangere jejunium etiam unius tantum diei, semper existimatum esse mortale peccatum, communis docet Theologorum sententia. Ita Valq. p. 2. q. 72. art. 6. *disput.* 1. *quest.* 8. n. 8. Suarez 3. p. *trakt.* 4. d. 22. *scilicet* 4. n. 22. Sanchez *lib.* 9. de *matr.* d. 15. n. 6. &c. non au-

tem esse culpam duplicem, sed unam contra Temperantiam, cum præceptum Ecclesiæ jejunium constituitur in materia Temperantia, docet iidem. Nisi forte ex intentione inobediendi, vel ex contemptu Superioris non jejunet: tunc enim non est mirum, si superaddatur alia species peccati, ut ex se patet.

2. Porro circa obligationem jejunandi notanda sunt sequentia. Primum: si pluries comedas Quadragesimalia de jejunij, solum in secunda plena refectioe peccas; Ita Th. Sanch. *lib.* 5. in *dec.* c. 1. n. 42. alter Sanch. d. 5. n. 42. at si carnes, toties, quoties, ut supra dictum est, sitis.

3. Secundò: Qui initio Quadragesimæ statuit nancquam in illa jejunare, unum numero, sed gravius, nempe æquivalens multipli ommissioni, peccatum committit. At executione toties peccat, quoties diem jejuniij frangit, vel quoties carne vescitur: quæ cur ita sint, & qua ratione in Confessione aperienda, ex à nobis dictis in *opus. exp. conf.* lib. 2. facile colliger.

4. Tertiò: Jejunandum esse ex præcepto Ecclesiæ in Quadragesima, in Vigiliis, in Quatuor Temporibus, & in omnibus diebus fortè ip. Diceceli ab Episcopo decretis.

5. Quartò: Qui jejunium solvit obligatus ex duplici Ecclesiæ præcepto v.g. Vigilia, & Quatuor Temporibus, vel Vigilia, & Quadragesimæ, &c. unum numero peccatum committit: quia utrumque obligat ex eadem Temporalitate. Ita Valquez p. 2. q. 72. art. 6. d. 98. n. 8. Suarez 3. p. *trakt.* 2. n. 22. Sanch. *lib.* 9. de *matr.* d. 25. n. 6. aliique. At qui solvit jejunium, v.g. Vigilia, quod is fortè voverat, vel illi ex professione suæ Religionis impositum erat, displicet, specio peccati peccat. Ita Sanchez *ibid.* Valquez *ibid.* 9. quia tunc, adversus Temperantiam atque adversus Religionem agit.

6. Quintò: Jejunium Ecclesiasticum incipit à media nocte in noctem mediam subsequenter. Ita Sylvest. *tr.* *Jejun.* 18. Azor. p. 1. *lib.* 5. *cap.* 15. *quest.* 6. & passim. Quoniam verò diximus supra, §. 4. n. 3. Meridiem in hac jejunij materia moraliter esse sumendum, atque adeo comprehendere mediam circiter horam inter ipsum punctum meridiei Mathematicum, & mediam postea querimus, an idem dicendum sit de media nocte.

7. Certe in jejunio naturali requisito ad sumendum Eucharistiam, Mathematicè sumendum pro comperto habeo: is est enim opmum Fidelium sensus, ut ex *alibi* dictis colligi potest: At in Ecclesiastico; tantus requirendus rigor non est. Ut clarius evadat solutio, fac in Equinoctio, in quo media nox incidit in horam sextam Italianam noctis, adde obligatione jejuniij ita, ut die sequenti si jejunandum; præcedenti verò: præcesserit dies liber à jejunio. Nam inquiri, media hora post sextam noctis, licetne postum carnes comedere? Si Mathematicè media nox est in materia jejuniij accipiendā, non possum, ut ex se patet: si verò moraliter, possum; quia media hora post sextam pertinet ad mediam noctem mortalem, atque adeo ad diem præcedentem liberum à jejunio: quare cum morali modo datum sit ab Ecclesiā hoc præceptum, ut cætera similia dari solent: consequenter sit, ut tunc licet carnes comedantur, cum nondum pertransierit media nox moraliter sumpta.

8. Dico tamen primò: si quis non multum attendens ad sciendum, utrum in hoc puncto sit media nox, necne; verum humano modo procedes non curet exactè id more mathematico, sed solum moraliter cognoscere; comedatque carnes circiter illud tempus; non peccat quamvis revera fuerit hora sexta cum dimidia noctis. Ratio est modò insinuata, quia præcepta hæc non tam rigorosa, morali modo sunt intelligenda, ne Fideles cogantur tam subtile apices à communi procedendi modo alienos investigare.

9. Dico secundò: Si quis sciat, vel facile ex horologii, seu aliunde scire potest, punctum noctis mediam Mathematicum: secundum illud debet se gerere, nec post illud, ne per minutum quidem in casu proposito potest carnes comedere. Ita Ioan. Sanchez *disput.* 4. n. 20. inquit

[illegible]

Caupones, & ij, qui cibos vendunt.

6. Quando probabiliter putantur accedentes ad hos non violatur jejuniū, posse caupones, & vendentes cibos iis ministrare, vendere, atque invitare, patet ex se Sed quid, si sit dubium; adhuc poterunt: quia, nisi certò constet contrarium, nemo est præsumendus mali: atque adeò, non est præsumendum jejuniū violaturus.

7. At quando probabilitur, vel certe sciunt violaturos, concessu est difficilior. Concedimus tamen satis probabiliter. Ita Sanc'hil. v. conf. c. 1. d. 16. n. 2. lege item Dian. p. 1. tr. 9. ref. 38. & eundem Sanc'hil. in dec. c. 7. n. 32. Ratio concessionis est, quia ministratio illa, imò ultronea invitatio non fit à Caupone, vel Venditore directè alienicidum ad non jejunandum, atque adeo peccandum; sed ad lucrum expicandum, idque sciunt; probeque noscunt ementes, & ex alia parte, illa subministrandi, atque invitandi actio, opus est se indideres, cum possint illi cibi emi ad licitum usum; & quamvis per malitiam accedentium conjungatur talis emptio, cum peccato transgressio nis præcepti, vendentes tamen excusantur propter officium quod ipsi sine fraude exercent: eosdem Caupones posse nolle recipere, eos qui cenantur non sunt, modò ex circumstantiis illud nolle, & quævaleat coactioni, probabilis est sententia. Tunc enim non compellunt ad cenam, sed utitur jure suo, dum hospites alliciunt: Cujus rei clara conjectura est, quia ij possent, si vellent, solum cenare non præmittendum prandium, & sicut violare jejunium, quare sensus Cauponum est hujusmodi: Si tu velis apud me divertere, manè à cibo abstineas, cenaturum apud me vespere, secus de alio hospitio tibi consule. An Caupones possint ministrare carnes, innum per occasionem max. n. 14.

Amici.

8. Quidam die Quadragesimali nobilem per familia-
rem hospitio sub vespertis recepturus lautissimam cœ-
nam ex permixtis cibis, atque lacticiis, ut erat dives &
libertatis amans, cum paravisset; cognovit nobilem
illen amicum cum toto comitatu opipare per viam apud
alium hospitem manē comedis: incidit ergo in scru-
pulum, an posset eam cœnam expectatis hospitibus pro-
ferre, offerre, ministrare; imò & eosdem invitare ad sese
reficiendos, certus non paucos ex comitatu sine ulla ne-
cessitate jejuni leges violaturos, ac sine ulla lacticiis
se refecturos?

9. Diximus primò: (nam Nostros consilij gratia con-
venit) parare cenâ, proferre, ministrare urbanitatè, gra-
tiâ eum licitè posse. Ita Trull lib. 3. in dec. c. 2. d. 5. §. 18.
Anglez in floribus, q. 7. de jejuniis diffcult. 4. in concl. quia ex
una parte ratio Hospitij excusat, & ex alia hæc sunt ope-
ra indifferentia, nec ex se mala; poterunt enim hospites
tantum ex ea cenâ, si velint, accipere, quantum sufficit
ad vespertinam refectunculam, si plus assument, sibi im-
putent, cum scire debeant, hæc fieri solere ad ostentatio-
nem liberalitatis, conciliationemque amicitie: non ve-
rò ad eos omnes cibos ventri infarciendo.

10. Diximus secundò:hæc exhibere ex directâ intentione, ut hospites cœnent, licitè non posse; quia id esset velle eos hic, & nunc peccare, ut modò n. 1. dictum est.

11. Diximus tertio : posse licite tum paratis forte ali-
bi cœnare: sic Escobar ex Sâ exam. 13. tract. 1. de jejuniis. c. 3.
fin. tum etiam non paratis offerre cœnam, cœdemque
invitare

§. VI. De obligatione non cooperandi cum aliis in
fractione jejunijs.

*V*n etiam sit, comentionem indebitam ministrare
aliqui Fidei ex intentione, ut ille jejuniū frāgat
et mortalest enim directē intendere re moraliter ma-
gisque rationis tamen ad id fit, si sine hac intentione mi-
nistretur comelio? Ad ergo, ut ordine queramus, dicamus
de Patre, vñ Domino; Secundo, de Cauponibus,
doctore venditibus; Tercio, de familiaribus, & amicis.
*A*liqui Fidei) nam respectu fidei, vidē quā di-
gnū est, q. 1. c. 16. & universū plura cooperatione cum
Deo peccato dicitur, Deo dante, lib. 5. c. 1. §. 7.

Pater, & Dominus.

1. Patrem, & Dominum ad compellendos filios, vel
fideles, ut ieiunent, non obligo. Ita *Fag. pr. Eccl. 4. l. 1. c. 1. n. 1. fin. Sancti lib. 5. conf. c. 1. d. 7. & Azo. p. 1. l. 2. c. 1. n. 1. ad monendum, corrigendum, & delectum in-
dependunt, obligati eosdem puto. Ita iidem. Ratio est,
quia filii ad seveli, juxta illud 2. ad Timoth. 5. *Si quis si-
onem, & maxime domesticorum, curam non habet, fidem ne-
get, & est infideli deterior*, ad Patrum, Dominorumque
potatem pertinet. Et quia iidem non sunt horum Prælati, nec
spiritalem in his jurisdictionem exercent, monere pos-
sunt, atque debent: non verò compellere.*

Quare poterunt, imò & debebunt illis cibos, quamvis fiant eos non jejunaturos, ministrare; quia ex natura hanc subministratio opus est ex se indifferens; & et alia Patrem, Dominumque excusant proprium officium alimenta suis cum debita liberalitate præbendi, modò secundum auctoritatem, quæ in illos pollent, moneant, & incipient, prout dictum est.

4. Ipsi nem famuli, filii, similesque subditi poterunt
Dominis, Patribusque frangentibus jejunium, scienter
cibos parare, ac ministrare. Ita Azor. p. 1. l. 7. c. 3. l. 9. 11.
Sanch. lib. 1. in dec. c. 7. n. 1. 3. quia hæc sunt opera ex se in-
differentia, & ex alia parte, famulatus, ac filiationis ratio-
nes facit excusari.

3. Sed quid? Possuntne licite Domini, laboriosas actiones servis, filiisque, imò & operariis imperare, quibus consequenter fit, ut hi a jejunii lege liberentur? Respon-

Pays L.

invitare, nonquidem animo, sicuti dictum est, ut hospites oblata acceptent, atque completè cœnent; sed animo, ut sua hospitibus liberalitas appareat, amicitieque signa videant amici: nullo autè modo potest cogere, ut comedant. Ita Dian. p. 1. r. 9. ref. 38. alique ab eodem citati & rursus, latè p. 5. r. 7. ref. 7. ex Hurtado. Ratio prior dicti est, quia ea obligatio; & invitatio eodem modo tunc se habet, ac modò dicta subministratio, & prolatio ciborum, apparet enim clarè esse merum urbanitatis signum: & ex alia parte ex se opus indifferens, cum invitentur amici ad comestionem, quæ sit merum jentaculum; non ad omnia devoranda. Ratio posterior dicti est, quia si urgeret absolute (nam urgere expressè ad solum jentaculum, non esset, ex ullo capite culpa) urgeret ad actionem hanc, & nunc moraliter peccaminosam.

12. Diximus quartò, lacticia etiam posse ministrare, eaque offerre hic, ubi viget usus Bullæ Cruciatæ. Ita Sanchez l. 5. conf. c. 1. d. 16. n. 3. Ratio est, quia sensus offerentis semper intelligitur conditionatus, ut scilicet ea qui comedat, si licitè potest. Quid si certò sciatur accumbens carere Bulla, & tamen sine necessitate ea manducaturus; Sanchez ibi docet non posse, quando est dubium an accubentes habeant Bullam; unde sequitur multò minùs posse, quando est certum. Sed profectò, si sit dubium, potest; quia in dubio nemo est judicandus immemor esse suæ salutis; at si sit certum, non poterit, nisi iusta, ac proportionata urgeat causa: quia tunc sine causa excusante esse offendiculo ipsi proximo ad illud peccatum, quod faciliè removere posses: faciliè enim posses, si causa nulla te ad ea ministranda cogeret.

13. Diximus quintò, si invitans commodè potest, ut, si nec inurbanitatem sibi exprobandam, nec aliud malum timeat, multò magis si speret futurum, ut sua monitione invitati ab illa peccaminosa refectioe se retrahant, obligari ex Charitate ostendere se ex parte sua eos cibos præparasse quidem, obtulisse, ad eosdemque invitasse: ceterum velle, ut quisque suæ conscientie consulat. Ratio est, quia tunc Charitas dictat, ut quia faciliè potest peccato proximi occurratur.

14. Diximus denique sex ad uberiorem doctrinam, Patrem hunc familiæ nullo modo carnes parare, ministrare, vel ad eas invitare accumbentes posse: Ita Laym. Less. mor. cit. quia tunc (ut supponimus) peccarent invitati eas comedendo; quare sine ulla causa; neque enim ratio hospitij causam dat, ut diebus jejuniij carnes apponantur cooperaretur Patrifamilias ejusmodi peccato. Non sic accidit cauponi, inter hæreticos, & Catholicos degenti; à suo enim officio fortasse in quibusdam casibus excusabitur, ministrando simul carnes, & cibos quadragesimales tempore jejuniij: de qua re vide Laym. lib. 2. r. 3. c. 13. n. 5. Less. lib. 4. c. 2. n. 23. Filliuc. tr. 27. p. 2. c. 5. n. 92. Castro Pal. in 2. disp. 6. de charitate, p. 14. & nos infra, lib. 5. c. 1. §. 3.

§. VII. De excusationibus à jejuniis.

Causæ excusantes à jejuniis multiplices sunt; quæ Cordinis, & charitatis gratiâ, operæpretium erit distinctè percurrere.

Ætas.

1. Qui vigesimum primum annum non complevit, ex S. Th. 2. 2. q. 147. art. 4. ad 2. & passim DD. & qui sexagesimum annum attingit, quamvis nondum illum compleverit, excusatur à jejuniis. Ita Ioan. Sanch. d. 54. n. 10. Trull. lib. 3. in dec. c. 2. d. 4. n. 3. ille propter adolescenti necessitatem, hic propter vites (licet robustæ aliàs appareant) jam senio declinantes. Qui anceps est de sua ætate, quid faciet, diximus sup. lib. 1. c. 1. §. 7. verb. Ætas.

2. Porro, quoad hæc, Dubitabis primò, si quis in prima hora mediæ noctis hoc die, quo jejunandum est, compleat annum vigesimum primum, obligandusne erit ad jejunandum hoc eodem die?

Respondeo, si compleat ex eo, quod ipse natus sit in

ipsa mediâ nocte, ita ut privata jam dicta fuerit terminus extrinsecus sui natalis, obligabitur: quia tunc natus dies, cuius initium dat hæc prima hora, pertinet ad annum vigesimum secundum talis ætatis, quo urget jejunandi præceptum. At si compleat ex eo, quod natus sit ipsa prima hora mediæ noctis, ita ut dicta prima hora terminus intrinsecus ortus sui, non obligatur. Ita Io. Sanch. l. 3. n. 4. Dian. p. 1. r. 9. ref. 49. Bonac. c. vult. de præ. Eccl. p. vlt. n. 7. quia tunc illa prima hora pertinet ad complementum intrinsecus anni vigesimi primi, in quo tota atque aded etiam in hoc complemento habet adolescenti ille jus comedendi; Cum igitur possit hac hora comedere, & deinde non sit fraudandus communi refectioe, quæ conceditur in jejuniis, bis legitime comedit plenè adeoque, ut ex dictis liquet, legitime jejuniis liberabitur. Atque hæc excusatio multò erit clarior, si annum vigesimum primum compleat horâ secundâ, post mediam noctem, tertiâ, quartâ, cæteris.

3. Simile quid præterea eveniet in senes: non enim obligabitur jejunare eo die, in cujus prima hora intrinsecè attingit annos sexaginta, ut ex dictis item patet.

4. Quod si quis compleat annum vigesimum primum post aliquot dies quadragesimæ, certè solam ad consequentia jejunia obligabitur: ut contrâ, si quis attingat annum sexagesimum post ejusdem aliquot dies, ad jejunia consequentia non obstringitur. Ita Sanch. lib. 5. conf. c. 1. d. 2. n. 8. Lezana v. jejuniis n. 6. alique. Ratio est, quia præceptum jejuniis in diebus quadragesimæ divinum est; quare potest urgere uno die, & non alio.

5. Dubitabis secundò, estne probabile fecerim non obligari ad jejuniis, si pertingat ad annum ætatis quinquagesimum; Respondeo, mihi non videri probabile: quia non invenio jus, nec consuetudinem, nec rationes hanc sententiam solidè confirmantes. Ita Fag. 4. Eccl. pr. l. 1. c. 8. n. 11. Layman. l. 4. c. 1. n. 2. Io. Sanch. d. 54. n. 1.

Quod enim dicunt fecerim facilius senescere, non convincit: quia ex alia parte jejuniis, ut omnibus est compertum, non perinde ac homines, hoc est, non multum macerantur. Non inficior interim, si quæ debiliior notabiliter sit, posse excusari: verum non erit tunc ex ætate, sed ex mala valetudine dicta excusatio.

6. Dubitabis tertio, Religiosus, qui nondum explevit annum vigesimum primum, teneturne ad jejunia per suam regulam, mortaliter indicta; Respondeo: probabile est obligari: Ita Ioan. Sanch. d. 54. n. 3. Sâ v. jejuniis n. 3. Thom. Sanch. in dec. lib. 4. c. 11. n. 56. Fag. pr. Eccl. l. 1. c. 8. n. 6. quia aliud est vinculum Religionis, quo tenetur dictis Religiosis ex vi regulæ; aliud Temperantiæ ex vi præcepti Ecclesiastici: Non igitur si uno non astringatur, ab alio liberabitur: cum non valeat illatio quæ à diversis. Sed notabile est etiam non obligari. Ita Afsan. Tamb. tom. 2. de jure Abb. d. 12. q. 2. n. 4. id. ult. edit. Med. l. 1. sum. c. 4. §. 10. Graff. l. 1. p. 1. c. 37. num. 42. apud Ioann. Sanch. l. c. quia præsumi potest nullam regulam velle sub mortali urgere cum ad jejunandum, quem Ecclesia obligare non solet. Vtraque sententia tuta est, & excipi sine timore potest. Limita, nisi regula expressè, vel tacitè (quod ex verbis ipsius colligitur) includat etiam nos minores adolescentes: tunc enim ad jejunium hi ex vi voti à se emissi obligabuntur.

7. Quid, si regula præcipiat, ut à suis Religiosis serventur jejunia Ecclesiæ, tenebunturne Minores anno vigesimo primo, ex vi regulæ eadem Ecclesiastica jejunia custodire?

Respondeo, cum Ioan. Sanch. l. c. n. 2. Fag. l. c. n. 6. Diana p. 1. r. 9. ref. 16. si id præcipiat regula, solum, ut ita dicam, demonstrativè, tanquam id, quod de jure inest, hoc est, veluti memoriam revocet Ecclesiastica præcepta, nequaquam tenebuntur: quia hoc modo non additur nova religionis obligatio: sed pristina tantum recolligitur, pro iis, qui aliàs per ætatem obligantur, ac si id regula novo mandet præcepto, utique, ut ex se patet, tenebuntur.

8. Ex dictis colligo, an obligentur sexagenarii ad jejunia prædicta ex se sola regula obligantia? Dico enim probabili

Ioan. Sanch. d. 5. l. n. 24. Idem nonnulli recte dicunt de ipso danno: credendum enim est ipsi jejunanti, qui bona fide sit persuaderi jejunium, sine gravi damno se tolerare non posse. Ita Sanch. l. 1. in dec. c. 17. n. 21. Suar. de leg. lib. 3. c. 24. fin. Sanch. d. 5. l. n. 14. aliique. Adhuc tamen fecimus scrupulofo satis, qui licet creator, id iudicio prudentis esse dijudicandum, facilius enim uni jejunium officiet, quam alteri; tamen quia ratione id iudicium fieri cum facilitate possit; à nobis doceri expectat, habeat ergo regulam illam quam, ut expeditissimam Doctores cit. & passim, communiter hic asserunt.

17. Illa infirmitas, seu illud damnum salutis notabile est quod operationes ordinarias, cujuslibet personae impeditur, ita ut, qui consueti suo operandi modo eas exercere commodè cum jejunio nequeat: graviter ab illo offendi censendus sit: Hinc, si scolasticus ex jejunio capite doleat, vel quomodocunque cum difficultate studeat: Si mulier ex debilitate jejuni servitii domus incommodè operetur: Si vir quilibet suum officium, artemque jejunando difficile exerceat, & similia, ex hoc capite damni à jejunio legitime excusabuntur. Nutrientes, praequantisque huc reducuntur. Ita Cajet. in sum. v. jejunium. cap. 3. Azor. t. 1. lib. 7. cap. 17. q. 6. Sanch. lib. 5. conf. c. 1. dub. 14. n. 12. De an. p. 1. tr. 9. ref. 14. propter salutem enim sive infantis, sive suam, jejunio communiter excusantur: carnes autem tunc solum comedere iis conceditur quando sic complexio, & necessitas earum, vel infantium exposcit: idque etiam puto, antequam foemina concipiat, si à Medicis iudicentur jejunia matris nocitura proli suscipienda: quia multum grave est, foeminam uxoritam, prolem probabiliter in utero concipiendam fovere non posse sicuti enim alia remedia, sic convenientia alimenta poterit, imò & debet ponere: ne foetus fortè concipiendus elanguescat.

Ars laboriosa.

18. Officium, seu ars, quam quis exercet, sit ex se laboriosa, hominem per se liberat à jejunio. Ita DD. cit. & passim, & ita quidem, ut etiam si in illo exercitio quis inveniatur posse tolerare jejunium, adhuc ad illud non astringatur, ex declar. Eug. I V. an. 1440. in comp. prin. Fratrum Min. v. jejun. n. 2. apud Fag. p. 1. Eccl. 4. lib. 1. c. 8. n. 15. quia semper aspiciatur à lege id, quod est communiter, & per se. Quare posito, quod lex universaliter omnes artem laboriosam exercentes excludit, non erit hic includendus. Adde rationem, quia laboriosis artibus vacantes, frequentius indigent refectioe, ne in debilitatem, quando minus putant, labantur. Hinc Arator etiam robustus, patientissimisque iedix, contra Reg. lib. 4. c. 16. n. 216. imò etiam ditissimus, ex declar. cit. non obligatur ad jejunium; quia per se omnes aratores excusantur, & ex alia parte Ecclesia non intendit privare Fideles suo officio, modòque vivendi. praeterea, quamvis exercitia ex se non laboriosa obligationi jejunandi subjaceant; tamen, si quis ita sit debilis, ut suum officium aliis leve, ipsi sit laboriosum, à jejunio per accidens hoc est, ratione suae complexionis, excusabitur: Ita Th. Sanch. in conf. lib. 5. c. 1. dub. 6. n. 8. Reg. l. c. n. 219. quia pia Mater Ecclesia cum tanto dispendio obligare Fideles non intendit: Hinc Scriptores, verbi gratia, obligantur ad jejunandum, quia scribendi officium levis est laboris; fortè modice jejunans facilius scribet, quam cibo refectus: tamen si cui Notario ita laboriosa succedat scriptio, ut sic duplici refectioe suum munus obire nequeat; excusabitur certè per accidens, ratione suae complexionis.

19. Haec Doctrina ante oculos in tota hac materia per diligenter habenda est; sit enim frequenter, ut in aliquo Doctore invenias excusari quempiam à jejunio, sed per accidens: tu verò credas excusari per se, regulamque ad omnes alios minus legitime deducas. Nudius certius fuit, qui referret quendam Theologum non vulgaris literaturae, excusasse à jejunio hominem equo iter agentem; & debetque Theologas (ut idem refere-

bat) rationes, quia succussans equus ita malè hominem tractabat per integros dies, ut satis laboriosum illis fuisset illud iter equestri; quibus verbis clarè excusatio per accidens fuit, non per se, ille tamen, qui solutionem mirabatur, acriter contendebat Theologum in ea esse sententia, ut iter equo agentes excusandi sint à jejunio. Cumque ego inculcarem, ejusmodi excusationem nequaquam universalem, sed tali peculiari personae additam fuisse, nunquam constans vir veritati manus dedit. Deus immortalis! quantum refert, non apices rerum aspicere, sed interiorum earum viscera penetrare!

20. Si queras, quanam sunt officia ex se laboriosa. Dico ea esse, quae exercentur cum magna agitatione membrorum corporis; tunc enim multi spiritus commoventur, unde & ciborum auxilio opus est; & inedia, quae magis corpus exedit, non est addenda.

Potèd, plura sunt exercitia clarè laboriosa, plura manifestè non laboriosa; plura denique de quibus, qualia sunt, dubitatur; suo igitur ordine breviter singula delibamus.

Exercitia per se laboriosa.

21. Fabri Ferrarii, Lignarii, Murarii, Fossiores, Agricola, seu Aratores, Lapidicidae, Bajuli, id est, onera per diem integrum portantes, Pistor, seu panem conficiens, Textores, Molitores, Fullones, hoc est, qui toto die panis, telis, vestibus lavandis vacant; Coriarii, Lanarii, hoc est, qui lanas lavando, terendo, discutiendo curant; Argentarii, vel Aurifices, hoc est, qui utentes malleo, lima, similive instrumento laborioso, argentum, aurum, imò & quodlibet metallum versant; Iter agentes pedibus, Curratores, (Italice *quelli che corrono la posta*) Remigantes, Nautaeque tota die remos, vel alia navis exercitia praestantes; Typographi, non quidem qui littera ordinant, (leve enim id opus est) sed qui torculari operam navant, Mercenarii, hoc est, qui, ut merces vendant, iis onusti per urbem toto ferè die circumferunt; Ornantes templa, quando scilicet scalas transferentes, perque eas salientes cum magno labore hinc inde agitantur. Hi, inquam, omnes, similisque, quia laboriosas ex se artes exercent, à jejunio merito liberantur. Ita DD. citati, & citandi, *passim*.

22. Nota autem duo, vel tria; Primò, hic sermonem nostrum esse de his artibus absolute acceptis, secus si diminutè sumantur, si enim quis, v. g. in die jejuni, duo, vel tria induscula lavet; parvo labore frumentum, bestiarum, vel aquarum vimolat; leviscula vittas texat, quod cum modico sit labore; Merceres vendat, longas vias nequaquam terens; non vocabitur absolute Fullo, Molitor, Textor, Mercenarius, licet integrum diem in his consumat, nec consequenter à jejunio immunis erit, quia ejusmodi exercitia sic diminutè accepta, non sunt per se laboriosa.

23. Praeterea ejusmodi opera jam certè laboriosa, totum diem, vel majorem ejus partem, vel certè in laboriosis artibus, bonam diem, partem, occupare debere, ut per se valeat excusatio, si enim laboriosissimus Faber per unam, vel alteram horam ligna, vel lapides caedat, non propterea eo die absolute, quantum est ex hoc uno labore, à jejunio liberabitur.

24. Denique Artifices, vel similes ex officio laborantes si fortè à suis laboriosis exercitationibus aliquo die vacent, an dicto die vacationis jejunare teneantur? Ajo probabile esse, si vacent uno, vel altero, non obligari regulariter ad jejunia: Ita Fag. Eccl. pr. 4. lib. 1. c. 8. n. 16. Diana p. 1. tr. 9. ref. 9. Sanch. in conf. c. 1. d. 7. n. 20. quia ne deficient illis vires, legitime possunt vel eas servare ad sequentia opera, vel easdem reficere pro operibus antecedentibus. At si multis vacent diebus, obligantur jejunio; quia excusatio neque à praecedenti, neque à praesenti, neque à consequenti labore peti tunc potest.

Exercitia per se non laboriosa.

25. Scriptores, Notarii, Pistor, Statuas fingentes, sed sine magno mallei strepitu, conatūque (secus ad Lapidicidas modo dicto reducerentur) Filum ex Lana, vel

pati: peccasti quidem, dum impedimentum jejunio exhibendo apposuisti: at poteris deinde sine novo peccato comedere, quia tunc verè incapax es macerationis jejuniij.

Paupertas.

33. Duplici via paupertas jejunium tollit: Primò, si pauper, quia indiget, laboret die jejuniij: unde propter defatigationem se cibis reficere opus habeat: Secundò, si careat cibis, quibus integram, eandemque sufficientem refectioem assumat: nam tunc, quia cogetur pauca identidem per diem comedere, jejunium dissolvit. Utraque excusatio, ut ex se patet, legitima est. Ita S. Thom. 2. 2. q. 147. art. 4. ad 4. *Fag. praece. Eccl. 4. l. 1. c. 8. n. 12. Sanch. in cons. lib. 5. cap. 1. dub. 15. n. 1. alique.*

34. Sed adhuc dubitabis: Primò, de eo, cui solum suppetit panis, & aqua, an is obligandus sit ad jejunium? Quid, si prater panem, suppeteret & vinum, vel potus vino similis? Quid denique, si prater panem, & vinum, non desit aliquod unum obsonium modici succi; ut, v. g. pisciculi, vel olivae, vel nuces, vel caepe, vel allia, &c.

Respondeo, non obligarem habentem solum panem, nec habentem insuper & vinum copiam; quia nimis esset onerosum, & laboriosum quismodi jejunium. At habentem aliquod unum ex dictis obsoniis obligatam, si raro, velbi gratia, semel aut iterum id contingat; non autem, si saepe. Ratio est, quia si saepe, maceraretur nimis, atque extra modum corpus: quæ certè nimia maceratio non habet locum, si id raro contingat; praesertim in homine rustico, firmæ sanitatis, & his vilioribus obsoniis assueti. Quod si cui in promptu essent non pauca ex dictis obsoniis, tum olivæ scilicet, naces, tum pisciculi, & similia; non audeo facultatem eidem non jejunandi concedere: (quidquid non nemo in contrarium sentiat) quia sufficiens habet alimentum à multis cibis vilioribus potest, quod ab uno, vel altero pretiosiore potuisset.

35. Dubitabis secundò: Qui habet unde vivat, non verò unde restituat, vel alat familiam, potestne primò laborare, & consequenter jejunium negligere, ut pretio laboris, quod debet, exsolvat, familiamve sustentet? Potestne secundò de victu sibi detrahere, & consequenter propter parvitatem victus non jejunare; ut sic pecuniam cumulans, dictis suis debitoribus, familiaeque satisfiat? Respondeo. Posse utrumque puto, quia restitutio, quæ est debita ex justitia, & sustentatio familiae, quæ est ex charitate, praevalent debito jejuniij, quod non est inductum ab Ecclesia cum tanto rigore: *Lege cap. non mediocriter, de consecr. dist. 5.* certè propter opera pietatis posse dissimulari ieiunium, modo num. 1. diximus. An sicuti potest, ita etiam debeat? Colligetur ex mox dicendis num. sequenti.

36. Virges. Sequeretur ex his, primò, pauperem, quando aliunde non habet, posse laborare die festivo, imò & omittere sacrum, solum, ut reddere debitum, vel familiam alere valeat; par enim videtur ratio de his, & de ieiunio: Sequetur secundò, ad id etiam obligari; potens enim adhibere media apta ad solvenda debita, à iustitia obstringitur, ut ea adhibeat.

Respondeo ad primum, concedendum esse sequelam; solum adverto, Sacrum non esse tam faciliè omittendum; quia præceptum audiendi sacrum die festo suam gravitatem habet, quæ non videtur regulariter vinci à modico illo lucro, quod à labore tam modici temporis, quo Missa durat, acquiri ordinariè potest. Respondeo ad secundum cum distinctione: nego enim ad id obligari, ut quis restituat; poterit enim debitor sibi persuadere creditorem nolle esse tam severum, ut obstringat ipsum ad conquiritam pecuniam medio tam extraordinario, quale est, laborare die festivo, in quo omnibus conceditur quies ad vacandum Deo. At verò concedo te obligari ad laborandum, quando tanta necessitas premit, ut sine illo festivo labore notabile damnum tua familia patiatur; tunc enim urget, ut bene tu mones, ratio Charitatis,

Conjugium.

37. Coniux non raro excusatioe ducta ex ipsa conditione coniugij, liberatur à ieiunio.

Liberatur autem: Primò, in eo casu, quo non possit alteri reddere debitum, si ieiunet. Ita Thom. Sanch. 1. 9. de mar. d. 3. n. 10. *Leff. lib. 5. cap. 2. n. 44. Jo. Sanch. d. 54. m. 2. alique.* Ratio est, quia ius iustitiæ praevalet præcepto Ecclesiæ; nolentis cum tanto rigore ieiunium. Imò tunc peccaret coniux ieiunando. Ita Ledesma 2. p. 4. q. 17. art. 1. *ver. ex prædictis colligitur;* quia faceret contra ius alterius, dum ad reddendum illi debitum se notabiliter impotentem reddit. Tunc autem hic casus locum habet; quando coniux notabiliter debilitatem contraheret ex eo, quod cum ieiunio debitum redderet. Debitum, inquam, modè ab altero petendum: quæ moderatio attendenda est, spectata qualitate conjugum, juvenes enim, fortioresque sapientius, & ceteri, imbecillioresque rarius matrimonio uti convenit. Cum ergo quis non teneatur reddere nisi iuxta qualitatem suæ complexionis, ad quod solum, & non ad amplius virtualiter consensit coniux, cum matrimonio contraxit; ideo solum tunc debitum conjugale coniugem à jejunio immunitem reddit. Quod si precibus alijsve modo posset coniux remove alterum à petendo debitum, adhuc tamen non teneretur uti hoc remedio, atque adeò posset non jejunare, & sic reddere. Ita Thom. Sanch. *l. c.* Ratio est, quia personalis obligatio reddendi est ex iustitia, quæ non obligat nisi ad reddendum personaliter debitum; non verò ad conquirenda, vel ponenda remedia, ne alter petat.

38. Negligi item jejuniij præceptum non potest, ut potentior, seu etiam, ut potens quis sit ad petendum debitum à conjugate. Ita Thom. Sanch. *ibid.* quia solum obligatio iustitiæ reddendi debitum excusat à jejunio: ut coniux non habet obligationem iustitiæ petendi, sed solum reddendi debitum.

39. Scio quendam concedere solutionem jejuniij et conjugij, qui nisi comedat, est ineptus ad petendum debitum moderatè, quia sicut Faber dives (inquit) ne suum officium, ad quod ius habet, deserat, potest laborare, & consequenter non jejunare: sic conjugatus, ut suum officium usque matrimonio, ad quem ius habet, non amittat, poterit non jejunare, non quidem ut sit valentior, & potentior ad extraordinarias copulas, sed ut sit potens ad petendas copulas moderatas, ad quas ius habet.

40. Verum, nulla ratione placet hæc concessio; non solum, quia omnes ferè conjugati sic liberarentur à jejunio, si quidem pro omnibus est illud: *Sine Cerevis & Baccho friget Venus;* idemque possent conjuges præterdere quoad concubitus carnium, quod certè esset inauditum, verum etiam, quia cum usus matrimonij, quoad petitionem, sit liber in conjugibus, praevalet lex jejuniij, quæ est obligans. Sicuti, quia Fideles omnes tenentur interesse sacro diebus Dominicis, non potest quis excusari ab illo, quia vult uti sua libertate, quæ se conferat illis diebus Dominicis diebus ad venandum; & sicut, quia Sacerdotes omnes tenentur recitare Horas Canonicas, non potest quis aliquem Sacerdotem excusare ab his recitandis, quia is vult uti sua libertate, quæ Breviarium suum in Mare projiciat: & ratio horum omnium est, quia idem præceptum, quod obligat ad finem, obligat etiam ad media proxima, & necessaria ad illum, & ne tempore, quo præceptum urget, ponantur impedimenta voluntaria ad ejus executionem, ut alibi à nobis dictum est.

41. Neque obstat paritas ducta ab Artifice divite, quia lex jejuniij absolute non obligat Opifices laborantes; unde non est mirum, quod eisdem non obliget; si divites sint; per accidens enim est eos esse locupletes, at lex jejuniij obligat per se etiam conjuges; unde iij ob solam rationem conjugij nisi alia addatur excusatio, dictam legem à se non possunt excutere.

Illud approbo, si advertat coniux periculum incontinentiæ in alio, posse petere, etiam si, ut petat, opus sit jejunium frangere; quia tunc illud periculum in altero æquivaleret,

rebus Infidelium, vel servi in eorum domibus alium cibum præter carnes non haberent, vel si jejunando in odium notabile Domini Infidelis inciderent, à jejunij præcepto propter dictam rationem eximerentur.

Bona fides: Ratio hospitij.

49. De bona fide si habet Sa, v. Jejun. n. 14. *Qui se putat justam causam habere non jejunandi, non peccat mortaliter, non jejunando: sic ille, imò nec peccare venialiter, si nulla prorsus fraude ita putat, certum sit. Nam si negligentiam adhibuerit in exquirenda causa sufficientia, jam aliqua adest fraus, juxta cujus gravitatem, si adsit, vel levitatem, pensanda est culpa, ut universum explicamus.*

50. Atque ex hac fide bona excusandos esse aliquos sanctos viros præcis imbutos moribus; puto, qui Charitate urgente, ut hospites ex itinere, ut plurimum pedestri defatigatos ad cibum allicerent, jejunium etiam obligans se posse frangere existimabant: nisi eisdem excusari potius velis, quod non jam jejunium de præcepto Ecclesiæ, sed de regula ad mortale non obligante violaverint. Nam ceteris mihi non probatur solam hospitij rationem posse causam fractionis esse jejunij, sive ex præcepto, sive ex voto, sive ex penitentia debiti: Ita Azor. p. 1. lib. 7. c. 18. & 19. q. 1. & 2. pag. pr. Eccl. 4. lib. 1. c. 10. n. 11. Ratio præcipua est, quia in hac potissimum ætate nostra tam culta facile hospes, nisi sit inhumanus, & barbarus, poterit persuaderi jejunium à te, non ex aliquo capite Hospitis offensivo, sed solum ex obligatione tibi injuncta, servari: ratioque admodum ne dicam, nunquam, timeri aliquod damnum videtur posse ex tua sola abstinentia, si humaniter cetera hospitij jura custodias.

Ratio loci: Excusatio dubia, remissive.

51. De excusatione ratione loci, satis per occasionem dictum est in superioribus, c. 1. §. 2. n. 10. cum de excusatione ab assistentia Missæ tractaremus. De excusatione dubia, vide nonnulla *max. num. 6. sine*, & ea quæ supra diximus lib. 1. c. 3. §. 7. v. *Jejunium*.

Dispensatio.

52. Dispensationem de non jejunando concedi à Summo Pontifice posse, ex justa causa, licet, & valide, sine causa autem, saltem valide, ex supradictis cap. 3. §. 2. num. 3. satis constat.

53. Et quidem causa justa duplex est: Altera ex parte Summi Pontificis, altera ex parte ejus, qui dispensationem postulat. Ex parte hujus causa debet esse excusatio, seu aliquo tandem modo impeditiva, de qua *max. num. 6.* Ex parte Pontificis non est impeditiva satis esse quancunque, etiam si non sit impeditiva jejunij: quare sufficit, si Pontifex moveatur ab aliqua sibi bene visa ratione, ita ut solum, quia vult se benignum alicui benemerito ostendere, sufficiat aliquando ad dispensandum, Lege Sanchez l. 8. de matr. d. 18. n. 7. Pont. l. 8. de matr. cap. 14. Castro Pal. l. 1. r. 3. de disp. d. 6. p. 8. §. 1. n. 3. Dianam p. 1. r. 1. d. res. 3. 5. Trull. l. 3. in dec. c. 2. dub. 7. n. 18. cujus rei ratio est, quia similes dispensationes concessæ pro persona particulati, non lædunt bonum commune, ne sunt in alicujus præjudicium, nec bonum ordinem Republicæ turbant: convenit enim ipsi Republicæ bono. Principi aliquando se benignum exhibere: ergo cum hæ dispensationes sint circa leges humanas ab ipso Pontifice dependentes, non est unde tunc committatur ne levis quidem culpa. Proportionali modo esse discurrendum de dispensationibus concedendis per Episcopos à jejunij, solo jure Diocesano, (non autem universali, de his enim *max. n. 55.*) inductis, paritas rationis ostendit.

54. Atque ex his sit, peti posse dispensationem ex nulla causa à Summo Pontifice, & ab Episcopis in eorum proprio jure sine ulla culpa, Ita Sanchez ib. 8. de matr. d. 18. n. 9. tum quia integrum mihi est proponere desiderium,

Opera Pietatis: remissive.

Difficultas invitandi.

46. Licet ob pietatis opera jejunium de præcepto negligere, satis per occasionem tetigimus cap. 3. §. 4. n. 6.

47. Quoad difficultatem. Causam est, molestiam aliquam in jejunio residere, atque hæc nihilominus cognita præcepti jejunij Fidelibus ab Ecclesiæ: quare non est, ut quolibet difficultatem à jejunio te eximii impulerent potes. Agimus igitur hic de magna, ac valde extraordinaria difficultate: de qua sic distingue: Si difficultas oriatur ex malo habitu tuo, utaque solitudine, tamen si magna obligatio tam vincere, ac jejunare. Ita Fill. r. 1. l. 2. p. 2. c. 6. q. 9. n. 12. §. omnes eam tenemur. malis habitibus, quamvis inveteratis, extirpare. At si difficultas oriatur ex prava corporis dispositione, quia, y. g. stomachi notabilem, atque extraordinariam debilitatem sentias, insolitam lassitudinem, & similia; excusaberis à jejunio, etiam si ejusmodi debilitas provenerit ex malo habitu nimis comedendi. Sic intelligo Bonac. 7. 2. d. ult. de p. Eccl. 1. p. ult. n. 15. Ratio est, quia tunc ejusmodi incommoda reducuntur ad corporis infirmitatem, de qua supra satis, supèrque disputatum.

Transitus per Terras Hæreticorum.

Servitius Catholicis apud Infideles.

48. Quando nullum adest, timeturve incommodum, si quando, ni jejunetur, apparet Religionis contemptus, jejunium esse observandum, etiam inter infideles, nulla est dubitatio. At sit vitæ periculum, vel alterius mali gravis, sine dicto contemptu, poterit, vel peregrinus, vel servus inter Hæreticos, seu Infideles, & jejunium, & frangere, & carnes comedere die Fidelibus venito, Azor. p. 1. l. 7. c. 8. q. 7. Trull. l. 3. in dec. c. 2. dub. 7. n. 22. quia præcepta Ecclesiæ positiva non obligant, ut nimis sæpe diximus, cum tanto dispendio. Hinc, si Remiges Christiani in tri-

rium meum; ceterum ad Superiorem pertinet inquirere causam sufficientiam: tum quia supponere possumus semper adesse dictam causam benignitatis ex parte Prælati proprio jure. Fit insuper, posse quempiam uti prædicta dispensatione; Ita Suar. lib. 9. de leg. c. 19. n. 14. Pont. Dian. Barb. Navar. Val. aliique quos citat, sequiturque Trull. l. c. tum quia suppono semper adesse dictam causam ex parte Pontificis, vel Episcopi: tum quia dispensatio sine causa concessa à legitimo Superiore, quales sunt in proprio iure Prælati, jam est valida, ut supra vidimus non igitur peccabit, qui dispensatione iam valida utitur, cum per dispensationem validam, valide à lege exemptus sit; esto, Superior peccaverit.

Dixi (sincere) nam si falsum exprimas, vel verum taceas, longè alia est ratio, de qua re alibi.

55. Loquamur iam de Episcopis, Prælati Regulæ, Episcoporumque Jurisdictione gaudentibus, (qui sint hi, vide in simili *sup. c. 3. §. 2. n. 3. 2.*) quoad universalia ieiunia indicta toti Ecclesiæ.

Primo: Dicti Prælati Papa inferiores, non solum possunt dispensare in ieiuniis proprii iuris, ut modò dictum est; sed etiam possunt cum suis subditis aliquando dispensare in ieiuniis lege universali institutis. Ita S. Thom. in 4. dist. 15. q. 3. art. 2. q. 4. ad 3. Suar. lib. 6. de leg. c. 14. fin. Sanch. lib. 5. conf. c. 1. dub. 5. n. 16. Fag. pr. Eccl. 4. l. c. 9. n. 2. Ratio est, quia potest Prælati inferior dispensare in lege superiore, quando non est recursus ad Superiorem, casusque dispensandi est frequens, qualis certè est hic de ieiunio. Intellige semper, dummodo in huiusmodi universalibus legibus existat causa, se tenens ex parte subditi; quia dispensare in lege Superiore, hic solum concessum est, ut subditorum necessitatibus subveniatur.

56. Inter hos potentes dispensare dicto modo in ieiuniis universalibus, connumerat Barochum, etiam præsentem Episcopo. Ita plures, quos citat, & sequitur Joan. Sanch. d. 54. n. 36. Th. Sanch. lib. 8. de matr. disp. 9. n. 27. Et ratio præter præscriptam consuetudinem est, quia secus nimis gravarentur Fideles, imò & Episcopi, si hi essent pro ejusmodi minutis, & frequentibus dispensationibus semper adcundi.

57. Secundò, quilibet ex dictis, imò & à delegatis ab ipsis, eo modo, quo cum subditis suis dispensare potest, poterit etiam secum ipse immediatè, vel mediatè, committendo scilicet suo Confessario, ut dispense: id quod satis sit hic innuisse. Lege Castr. tr. 3. disp. 6. de disp. p. 7. §. 1. n. 2. Diana p. 1. t. 9. ref. 15. Laym. l. 1. tr. 4. c. 22. n. 3. 2. Alf. Tamb. l. 2. de jure Abb. d. 1. 2. q. 8. n. 1. & 2. in nova edit.

58. Tertiò; quamvis Episcopi non possint abrogare ieiunia universalia Ecclesiæ; quia nihil potest, absolute loquendo, Inferior in lege Superioris; tamen concurrente gravi causa, valet pro tota sua Diocesi aliquando dispensare. Sic paucis ab hinc annis dispensatum fuisse ad edendas carnes tempore Quadragesimæ, grassante peste, Panormi; fame premente, Messanæ, scimus omnes.

Multò magis poterunt ex causa transferre. Ita Sanch. in conf. lib. 5. c. 1. d. 7. p. 17. Undè rectè factum est Panormi, ut in die Natalis Sanctæ Christianæ Civitatis Patronæ, quæ incidit in Vigiliam sancti Jacobi, non jejunetur, sed ob celebritatem Festi transferatur jejunium in diem præcedentem.

59. At poteritne Episcopus commutare, hoc est, sine ulla causa, concedere ipsi, vel toti Diocesi, ut loco jejuniij aliquod opus spirituale, sive æquale jejunio, sive majus exhibeat? Respondeo, non posse in jejuniis indictis jure communi, vel jure Provinciali; Possè in jejuniis à se, vel Prædecessoribus, vel Concilio Diocesano inductis. Lege Suar. lib. 6. de leg. c. 16. imit. Castr. l. 1. n. 3. d. 6. de disp. p. 9. n. 4. Indicat Sanch. l. 3. de matr. d. 10. n. 1. & c. licet, de for. Ratio prioris dicti est; quia Episcopi solum ex causa excusante subditos dispensare ex legibus Superioris valent (vide quæ dixi, cum de dispensatione laborandum die festo): si ergo nullam supponis causam, ex parte subditi, nullam supponis auctoritatem. Ratio dicti posterioris est: quia leges à se dependentes abrogare potest ex quacunque causa, quamvis subditos non excusante, ut modò n. 53. dictum est; opus autem bonum, in quod commutari jejunium supponimus, jam aliqua causa est.

60. Quartò: quænam debet esse causa excusans, sèquæ ex parte subditi tenens, in hac materia? Respondeo: satis erit una ex illis causis excusantibus à jejunio, hæcenus explicatis, licet non totaliter, sed aliquo tandem modo insufficienter excusans. Ita Sanch. in conf. lib. 3. cap. 1. d. 6. n. 2. Item satis erit, si dubium sit, an dicta causa sufficiat ad excusandum absolute subditum à jejunio; Ita ibid. vel æ sufficiat Superiori ad expediendam dispensationem. Ita idem ibid. dub. 5. n. 26. Trull. lib. 3. in dec. c. 2. d. 7. n. 19. Less. v. Jejunium, n. 10. Ratio horum est, quia si causa est magna, & gravis, non indigemus dispensatione: si nulla, non potest ea licitè dari: ergo, ut aliquid operari possit potestas dispensandi, satis erit, si causa non sit adeò gravis, vel sit dubia. Quando superiores advertunt, causam minus esse sufficientem ad absolutam dispensationem, misceant aliquam commutationem, purà Orationem, elemosynam, &c.

61. Majorem causam, requirit in dispensatione ad carnes, quam ad frangendum jejunium, admonitione non indiget. Quid de lacticiis, comparatione facta ad jejunium? Aio, majorem requiri causam ad dispensandum jejunium, quam ad edenda lacticia: quia cum lacticiis stare jejunium potest; atque adeò minus dispensatur in iis solum edendis, quam in violando jejunio.

62. Quintò denique, Confessarius, ex Sanch. conf. lib. 3. c. 1. dub. n. 28. & lib. 8. de matr. d. 9. c. 27. Fag. pr. Eccl. 4. lib. 1. c. 9. n. 3. Trull. lib. 3. in dec. c. 2. dub. 7. n. 18. Medicus, ex iisdem ibid. vel quilibet vir prudens, ex iisdem ibi: ut etiam Abbatissa, ex Joan. Sanch. in fel. d. 54. n. 37. fin. Lezana v. Abbatissa, n. 14. dispensare in jejuniis non valent: solum possunt, quatenus sunt periti, declarare causam adesse sufficientem ad non jejunandum. Ratio est manifesta, quia ad dispensandum requiritur jurisdictio spiritualis, qua hi carent; at ad declarandum, sufficit peritia.

63. Verùm, quid fiet in casibus, in quibus nec adeit Superior, qui dispense: nec vir peritus, qui declarat? Respondeo: si ficiat ipse subditus bona fide putans sufficientem sibi adesse causam, ut colligimus ex S. allato n. 49. Sed jam, librum hunc quartum feliciter, si Deo placeat, cum gratiarum actione claudamus.

FINIS LIBRI QUARTI.

Ac totius Operis primæ Patris.

Laus Deo, Beatissima Virgini, ac Beato Aloysio.